

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Teorie křesťanského personalismu 20. století

v politické filozofii

Jana Prášková

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Bakalářská práce

Teorie křesťanského personalismu 20. století

v politické filozofii

Jana Prášková

Vedoucí práce:

PhDr. Ondřej Stulík

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Poděkování:

Ráda bych zde vyjádřila poděkování vedoucímu bakalářské práce PhDr. Ondřeji Stulíkovi za trpělivost a jeho cenné rady, které mi věnoval při psaní práce.

Obsah

ÚVOD	1
1. FILOZOFIE KŘESŤANSKÉHO PERSONALISMU	3
1.1 Historický kontext.....	3
1.2 Výchozí ideje a představitelé personalismu.....	6
2. LIDSKÁ PRÁVA	13
2.1 Právo přirozené a právo pozitivní.....	13
2.2 Lidskoprávní hodnoty – svoboda a důstojnost člověka	17
2.3 Důstojnost a svoboda člověka z perspektivy personalismu	18
3. MARXISMUS A KŘESŤANSKÝ PERSONALISMUS	19
3.1 Teorie marxismu	19
3.2 Marxismus versus křesťanský personalismus	21
4. KOMPARACE ÚSTAV	25
4.1 Návrh nové ústavy svobodného státu Fiume z roku 1920	27
4.2 Ústavní zákon Svazu sovětských socialistických republik z roku 1936....	31
4.3 Ústavní zákon Československé socialistické republiky z roku 1960	35
4.4 Ústavní zákon České republiky z roku 1992.....	39
4.5 Výsledek analyzovaných ústav.....	43
ZÁVĚR	45
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	47
RESUMÉ	51

ÚVOD

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala téma křesťanského personalismu, filozoficko-politického směru, který mi bude východiskem pro nastolení otázek týkajících se lidských práv a svobod. Doba pro etablování tohoto směru nastala již v 19. století, kdy se vlivem průmyslové revoluce měnily celé společenské řády a společenské podmínky. Zejména prudké zhoršování podmínek, a to nejširší vrstvy obyvatelstva, dělníků. Myšlenka socialismu a marxismu slibovala proletariátu vypořádání se s nastoleným nespravedlivým řádem a vizi lepších zítřků, jež bude možno uskutečnit silou mas. Tato kolektivní masa pak bude základem nového spravedlivého uspořádání. S reakcí na preferovaný kolektivismus a ekonomický pragmatismus Karla Marxe se hlásí o slovo filozofové a političtí teoretici lidské individuality, vnitřních inklinací a myšlení, odpovědnosti za své jednání, nutnosti hledání pravdy v sobě samém (a/také v Bohu), hledání pravých hodnot, uskutečňování přirozených lidských práv a svobod, na základě vnitřního přesvědčení o správnosti a svědomí. Křesťanský personalismus ve 20. století bylo směrem či hnutím, které nabízelo v nově sekularizovaných státech znovuobrácení se zpět k principům křesťanství jako léku na nastalé politické, hospodářské krize a s tím spojený úpadek osobnosti, ztrátu svobody i odpovědnosti.

Na příkladech ústav fašistické republiky Fiume (Carnaro) z roku 1920, Sovětského svazu z roku 1936, socialistického Československa z roku 1960 a ústavy České republiky z roku 1992, bych se chtěla pokusit ukázat, v jakých teoretických podmínkách je možno zachovat lidská práva a svobodu, respektive na jakých myšlenkových základech a jakou vnitřní logikou. Lidská práva jsou oblast velice široká, dalo by se říci pro lidské pokolení všezahrnující, proto se v komparaci ústav budu orientovat ponejvíce na právo na práci a právo na vzdělání. Pro srovnání využiji filozofii křesťanského personalismu, humanitního směru, který se hlásí k přirozeným lidským právům a ke křesťanskému odkazu.

Ve své práci bych se chtěla pokusit ukázat, že ačkoliv každá z těchto ústav obsahuje principy lidských práv a svobod, nebo alespoň svobodu deklaruje, každá odráží v těchto principech jiné hodnoty a jiný společenský ideál, který vypovídá taktéž o společenském zřízení daného státu. Pro porovnání jsem si vybrala ústavy platné ve 20. století, kdy výraznou měrou ovlivňovala svět marxistická ideologie (SSSR a ČSSR), fašistická doktrína (Carnaro) a jako protiváhu jsem zvolila ústavu demokratického státu (ČR). Mým záměrem bude tedy zjistit v rámci teoretického zkoumání ústav: Zda hodnotový formát konkrétní společnosti vytváří či nevytváří ústavní předpoklad dodržování lidských práv v kontextu s přirozenoprávní teorií křesťanského personalismu. Pro své zkoumání použiji teoreticko-analytický přístup a metodu komparace.

V první kapitole mé práce bude nastíněn historický kontext společenských změn a změna ve vnímání pojmu svoboda. Poté uvedu některé z představitelů křesťanského personalismu a jejich pohled na základní ideje, které tento směr obhajuje. Ve druhé kapitole se budu zabývat vymezením pojmu lidské právo, přirozené a pozitivní právo, svoboda a důstojnost z křesťansko-personalistické perspektivy. Třetí kapitola se bude věnovat rozdílnému přístupu marxistického učení oproti přístupu personalistů k člověku a ke společnosti. V poslední čtvrté kapitole se pokusím o již výše zmíněné analýzy a komparace ústav a výstup, čili odpověď na mou otázku.

1. FILOZOFIE KŘEŠŤANSKÉHO PERSONALISMU

1.1 Historický kontext

Křesťanský personalismus přichází jako reakce na prudké dobové společenské změny, které započaly v 19. století. Revoluční vlna v první polovině 19. století zasáhla většinu evropských zemí. Byla to revoluční vlna nacionalismu, která s sebou nesla ideu národního uvědomění a odhodlání skoncovat se starými pořádky. Menší národy v područí větších i velkých odmítaly již akceptovat uspořádání absolutistických monarchií. Požadovaly své bytostné právo na sebeurčení a nastolení pořádků nových.

Velký vliv na toto dění měla v Evropě průmyslová revoluce, která již svým zaměřením předurčovala konec feudálních zvyklostí a nástup kapitalistické společnosti. Neméně však ovlivnil revoluční dobu odkaz *Listiny práv* (1791), formulované ve státech severoamerické Unie, odkaz Francouzské revoluce a francouzské *Deklarace práv člověka a občana* (1789). Měnilo se národní vědomí obyvatel, země od země v jiné intenzitě, měnil se způsob života, měnily se celé společnosti. Národy Evropy přejaly ideje francouzské revoluce – svoboda, rovnost, bratrství. Tato tři slova se stala symbolem hnutí za boj o nezávislost a sebeurčení národa. Revoluce se pak nesla v duchu nových ideologií, liberalismu, demokratického radikalismu a nacionalismu (Wandycz 1998: 128). Z morálního hlediska národních revolucí šlo o to, že každý člověk má přirozená, nezadatelná a nedotknutelná práva. Z politického hlediska je uplatňování těchto lidských práv definováno jako občanské svobody (náboženská svoboda, svoboda smýšlení, právo na sebeurčení, práva vlastenecká). Tyto občanské svobody se mohly uskutečnit jen ve státě nového typu (Carbonell 2003: 189–190).

Průmyslová revoluce (přelom technologií) ovlivnila nejen ekonomiku, ale i změny v oblasti sociální a politické. Evropa se měnila a rostla. Na rozdíl od Anglie probíhaly změny v důsledku průmyslové revoluce na kontinentě pomaleji

a opožděně. Jednotlivé regiony se lišily hospodářskou produktivitou, organizací práce, sociální mobilitou, třídní strukturou a typem veřejné moci (Wandycz 1998: 160). Taktéž probíhající vědecká revoluce ovlivnila lidstvo jak v hmotném vnímání světa, tak v myšlení. Společenské důsledky Darwinova učení o přežití nejschopnějšího se stalo základem pro nárůst nacionalismu v Evropě. Vědecký pozitivismus pomohl odstříhnout objektivní mocenský vliv církve od státu, s tím však také pomohl potlačit, částečně a na čas, také subjektivní vnímání křesťanské víry a morálky. Náboženské chápání světa se měnilo s novým důrazem na racionalitu, rozum a lidské individuum. Církev se tak musela přizpůsobit změnám a procesům ve společnosti, s náboženskými dogmaty hlásanými od středověku již nevystačila.

V porevoluční Evropě 19. století se začalo uplatňovat občansko-liberální pojetí národa a s ním byl spojen i sílící antiklerikalismus. Církev byla představitelkou antimoderního ultrakonzervativního proudu, snažícím se uchovat starý řád absolutistických režimů, odmítaje základní principy liberalismu (politická rovnost, sekularizace státu apod.)¹. Myšlenky (a zastánci) liberalismu a parlamentarismu vytěsňovaly církev z politického vlivu. Cílem bylo odloučit církev, coby překážku moderního státu, budovaném na občanském principu, jako instituci od státní moci² (Václavík 2010 : 65–67).

Společenský kapitalistický řád vygeneroval nové společenské vrstvy, třídu kapitalistů a dělnickou třídu, které Marx nazývá buržoazií a proletariátem. Nová ekonomická struktura vyznačující se snahou o co největší zisk, s morálním

¹ Po potlačení většiny evropských revolucí v roce 1848 začal dominantní roli v katolické církvi získávat radikálně konzervativní a antimodernistický trend. Tehdejší papež Pius IX. v roce 1864 vydal Syllabus errorum, seznam katolickou církví neakceptovatelných myšlenek, jako např. oddělení státu a církve, liberalismus, role církve ve vzdělávání. Tento postoj pak demonstrovala církev na 1. vatikánském koncilu v letech 1869–1870, během kterého bylo vyhlášeno dogma o papežské neomylnosti. Toto nutně vedlo k odcizování církve a profánní občanské společnosti (Václavík 2010: 63).

² V Rakousku-Uhersku tak došlo roku 1870 ke zrušení konkordátu a k sekularizaci školství na základě liberálních školních zákonů z let 1868 a 1874. Školství se vymanilo z vlivu katolické církve a církvi byla ponechána jen výuka náboženství (Václavík 2010: 67).

opodstatněním kalvínské etiky, vygenerovala taktéž nové sociální otázky. Dělník a jeho práce byla postavena na úroveň výrobního prostředku a zboží. Liberalizace společenských hodnot vyznávající materialismus, individualismus a neviditelnou ruku trhu (Adam Smith³) dala vzniknout filozofickému materialismu. Ruku v ruce se zhoršujícím se sociálně-ekonomickým postavením dělníka přichází myšlenky socialismu, s důrazem na kolektivismus, a s tím i popření důležitosti lidské individuality a svobody.

S revolučními procesy, ať už dějinnými či ekonomickými, dochází k překotné (z historického hlediska) transformaci společností. Toto dění má za následek narušení identity člověka, který je prakticky vsazen do společnosti jiné, do jiných společenských a sociálních podmínek. „Jedním z nejdůležitějších prvků existence identity je její kontinuita (s pomocí paměti, vzpomínek)“ píše Václavík (Václavík 2010: 24) a rozepisuje tři základní myšlenky podmínek identity. Jsou to: 1) identita se utváří během sociálních procesů, 2) identita je udržována, obměňována, dokonce i přebudována sociálními vztahy, 3) sociální procesy, jež se podílejí na formování i udržování identity, jsou dány sociální strukturou konkrétní společnosti. Pokud se však četné složky zcela proměnily, ať již politické, ekonomické či sociální, je to jako ocitnutí se v jiné kultuře, což může budít strach a obavy (Václavík 2010: 23–27). Dynamika utváření společnosti je pak rychlejší než člověk stačí vstřebat.

V reakci na tento společenský stav, kdy „[v]yšší společenské postavení člověk nezaujímal díky svým osobním kvalitám a svému duchovnímu aristokratismu, ale v důsledku symboliky, kterou mu dodávala příslušnost k určité třídě nebo stavu“ (Berďajev 2012: 197), se hlásí se svým pohledem na člověka o slovo křesťanský personalismus.

³ Skotský ekonom a filozof (1723–1790). Knihou *Pojednání o původu a podstatě bohatství národů* položil základy nové vědy – politické ekonomie (<http://www.euroekonom.cz/osobnosti-clanky.php?type=jz-smith>, 26. 03. 2014).

1.2 Výchozí ideje a představitelé personalismu

Základním východiskem filozofie personalismu je lidská osobnost. Lidská osobnost je chápána jako subjekt v kontrastu lidské osobnosti pojaté jako individuality či jedince. Duchovní podstata vztahující se k podstatě subjektivního bytí, existence, lidské důstojnosti a tvůrčí svobody čerpá ze subjektivního vztahu k Bohu jako osobnosti, k Bohu jako lásce, k Bohu jako svobodě samé. Myšlenka křesťanského personalismu se obrací k samotné prvotní esenci křesťanství. V křesťanském personalismu není člověk odosobněnou jednotkou kolektivistické společnosti. Lidská osobnost neexistuje však sama o sobě, tak by také neměla žádnou reflexi k sobě samé. Na rozdíl od individualistického pojetí osobnosti, v personalismu člověk existuje celistvě jen ve vztahu k druhému. Křesťanský personalismus definuje vztah osoby k druhému jako vztah mezi člověkem a Bohem⁴.

Personalismus se utvářel jako odpověď na extrémní kolektivismus a z něho vycházející socialismus/marxismus a nacionalismus. Tato moderní hnutí měla zejména úspěch v Rusku, Francii či Německu. Jako představitele ruského personalismu bych uvedla filozofa Nikolaje Alexandroviče Berd'ajeva⁵. Mezi jeho nejvýznamější práce patří dílo *O hodnotě křesťanství a nehodnosti křesťanů*, v němž analyzuje člověka a jeho vazby k vesmíru, k přírodě a ke společnosti. Další práce *O otroctví a svobodě člověka* pojednává o duchovním světě, důstojnosti a svobodě. Věnuje se zde mnoha oblastem v lidském životě, kde by člověka mohla (a také potkává) nesvoboda, pokud zapomene na svou osobnost. „Svoboda osobnosti je povinností, splněným posláním, realizací Boží ideje

⁴ Franc, A. Personalismus a jeho odraz v českém prostředí, *Biblická apologetika* (<http://www.apologet.cz/?q=articles/category/24-uvahy-/id/176-personalismus-a-jeho-odraz-v-ceskem-prostredi/find/personalismus/page/5>, 29. 03. 2014).

⁵ N. A. Berd'ajev (1874–1948) byl ruský filozof křesťansko-personálního směru. V mládí se považoval za marxistu, později inklinoval k idealismu a nakonec dospěl ke křesťanskému personalismu. V roce 1922 byl sovětskou vládou vykázán ze země na známé „lodi filozofů“, nejprve se usadil v Berlíně a poté již natrvalo v Paříži (<http://www.databazeknih.cz/autori/nikolaj-alexandrovic-berdajev-10655>, 26. 03. 2014).

člověka, odpovědí na Boží výzvu. Člověk musí být svobodný, nesmí být otrokem, neboť musí být člověkem. Taková je Boží vůle.“ (Berďajev 1997: 41). V další jeho knize *Duch a realita* se Berďajev zabývá filozofií ducha. Duch nikde nefiguruje jako reálný předmět, proto filozofie ducha musí být filozofií existence, duch není ani bytím ve smyslu racionální kategorie. Proto je lehké popírat existenci ducha i Boha. Výbornou analýzu ruského komunismu zpracoval Berďajev ve své další knize *Prameny a smysl ruského komunismu*. Vysvětluje zde zvláštního ruského ducha schopného se obětovat pro mesiášskou myšlenku komunismu a hledání království Božího a pravdy a zároveň sílu despotismu a neúcty k lidskému životu. Píše zde: „Problematika komunismu napomáhá probuzení křesťanského svědomí a musí vést k posílení tvořivého sociálního křesťanství, chápaného nikoliv ve smyslu sociálního náboženství, ale jako posílení křesťanské spravedlnosti v oblasti sociálního života“ (Berďajev 2012: 206).

Dalším východiskem personalismu je odezva na tzv. odlidštěný individualismus ve formě sociálního darwinismu, který klade důraz na přirozený výběr silného jedince, zastávající tak z tohoto titulu vůdčí roli ve společnosti, silného jedince, který jen takto může být hoden svobody. Tato filozofie přináší německému mysliteli Fridrichu Nietzsche. Některých jeho pojmů později zneužila nacistická teorie. Jeho postoj ke křesťanství je opoziční, nihilistický. Křesťanskou morálku definuje jako rozkaz a věřící neví a nemůže vědět, co je pro něj dobré a co zlé. Křesťan se tak spoléhá na to, že jen Bůh je tím obeznámen a je neomylný, s vírou v Boha pravda stojí a padá (Nietzsche 1993: 57–58). Křesťana připodobňuje k anarchistovi (socialistovi): „Přičítá-li člověk svůj špatný stav jiným nebo sobě – první dělá socialista, druhé křesťan – není v tom žádný zvláštní rozdíl“ (Nietzsche 1993: 69).

Kritika kapitalismu a samotného principu soukromého vlastnictví patří mezi další důležité platformy personalismu. Představitelem francouzské větve personalismu

je filozof Emmanuel Mounier⁶. Z Mouniera čerpali někteří levicově orientovaní katoličtí teologové vycházející z personalismu, ačkoliv sám považoval personalismus nikoliv za systém či politickou doktrínu, ale za možnost probuzení smyslu celého člověka a „zdůrazn[ění] prvenství lidské osobnosti před hmotnými procesy a kolektivními soustavami, které jen udržují její rozvoj“ (Mounier 1948: 11).

Ve své knize *Místo pro člověka* nabídl personalistickou definici osobnosti: „Osobnost je duchovní bytost, ustavená existenciálně a nezávisle sama v sobě; tuto existenci si uchovává tím, že ji spojuje se stupnicí hodnot, které přijala svobodným rozhodnutím za své, které přizpůsobuje a žije za odpovědné závaznosti a ustavičného vzájemného působení; sjednocuje tak svobodně svou celou aktivitu a nadto rozvíjí tvůrčími činy jedinečnost svého poslání“ (Mounier 1948: 65–66). Mounier klade na první místo starost o lidskou osobu, osobnost a její rozvoj. Vymezuje se proti kapitalistické bezohlednosti, proti socialistickému a fašistickému kolektivismu. Osoba není izolovaný jedinec, potřebuje žít ve společenství a ve svobodě, aby se mohla rozvíjet. Společnost by měla být uspořádána tak, aby primát zaujímal člověk před hospodářským růstem. V této knize, která má podtitul *Manifest personalismu*, v kapitole *Zásady personalistické akce* vybízí k aktivitě – začít jednat a žít podle zásad křesťanského personalismu (Mounier 1948: 217–233).

Taktéž výrazným francouzským křesťanským humanistou byl katolický filozof Jacques Maritain⁷. Vycházel z učení Tomáše Akvinského⁸. V jednom ze svých děl *Integrální humanismus* vyslovuje svůj názor na existenci, povahu a osud

⁶ Emmanuel Mounier (1905–1950) byl francouzský filozof, zakladatel personalistického hnutí. 1932 založil s přáteli revue *Esprit* (<http://www.databazeknih.cz/zivotopis/emmanuel-mounier-43919>, 04. 04. 2014).

⁷ Jaques Maritain (1882–1973) byl francouzský filozof, který konvertoval ke katolicismu. Objevil učení Svatého Tomáše (Tomáše Akvinského) a stal se jedním z nejkreativnějších pokračovatelů (<http://www.innerexplorations.com/philtext/philosop.htm>, 04. 04. 2014).

⁸ Tomáš Akvinský (1125–1274) se narodil na jihu Říma v Roccasecca. Přes odpor svých rodičů se stal členem dominikánského řádu. Zasloužil svůj život studiu náboženství a filozofie. Jeho učení je dnes nazýváno *tomismus* (<http://www.innerexplorations.com/philtext/philosop.htm>, 04. 04. 2014).

člověka v kontextu křesťanství. Významným dílem v jeho tvorbě je kniha *Člověk a stát*. Je to vlastně soubor přednášek z oblasti politické filozofie, dotýkající se problémů svrchovanosti státu, ideového zdůvodnění demokracie, vztahu katolicismu k demokracii.⁹ První místo jeho zájmu zaujímala lidská práva, svoboda a svědomí lidské bytosti, pramenící z Božího řádu a přirozeného práva. Ve své životní práci se vymezuje proti společnosti liberálně-individualistického a také komunistického typu. Personalismus chápe jako svobodu autonomie člověka, který takto svobodný může pracovat na společném blahu společnosti (Maritain 2007: 88–97).

K německé filozofii křesťanského personalismu se váží jména jako Rudolf Hermann Lotze¹⁰, Max Scheler¹¹, Hans Rotter¹². Jejich zaměření nebylo prvotně cílené ke křesťanskému personalismu, nicméně svou prací se k tomuto směru velmi přiblížili. Lotze se zabýval metafyzikou, pokoušel se smířit mechanické zákony přírody s božským účelem, skloubit vědu s náboženstvím, rozum s citem. Lotzova *Esej o člověku a jeho vztah ke světu*, kde pojednává o vztahu mezi tělem a myslí člověka, jak se zrcadlí v zákonech mechaniky, je toho důkazem.

Scheler byl filozof, sociolog a antropolog. Na jeho myšlení má křesťanství silný vliv. Kritizuje německou společnost pro nedostatek solidarity. Jeho práce *O věčném v člověku* měla velký význam pro katolické hnutí v Německu. V další vydané knize *Místo člověka v kosmu* se snaží dobrat toho, co tvoří podstatné stránky nejen lidské bytosti, ale bytí vůbec. V práci *Můj filozofický pohled na svět* analyzuje dílo T. G. Masaryka *Rusko a Evropa*. Hans Rotter se věnoval zejména morální teologii a sociologii. V knize *Sexualita a křesťanská morálka* se zabývá intimním vztahem člověka. Vychází z toho, že vzájemným odevzdáváním

⁹ Maritain, J. Člověk a stát. (<http://www.databazeknih.cz/autori/jacques-maritain-47764>, 28. 03. 2014)

¹⁰ Rudolf Hermann Lotze (1817–1881). Jeho další významná díla jsou *Metafyzika* a *Logika*.

¹¹ Max Scheler (1874–1928)

¹² Hans Rotter nedávno zesnulý († 10. 03. 2014) profesor teologie a sociologie na Univerzitě v Innsbrucku

se dochází k vzájemnému přijímání. Tato smyslová zkušenost posiluje lidskou svobodu, pomáhá mít radost z dobra a překonávat zlo. Sebenalezení a spásu si sám člověk nemůže bezprostředně zjednat, může ji uskutečnit jen komunikací s konkrétním *Ty* lidského partnera, a tím i s *Božím Ty* (Rotter 2003: 13–17).

Vedle kolektivismu a individualismu bychom mohli jmenovat další prameny, ze kterých čerpá, respektive na které reaguje personalismus. Je to existencialismus, křesťanský existencialismus, fenomenologie. Sekulární existencialisté odmítají Boha a udávají ho jako příčinu omezení rozvoje lidské existence. Navazující křesťanský personalismus naopak chápe vztah k Bohu jako formu vyjádření lidské osobnosti a jeho existence.

Není možné zde nezmínit také katolické sociální encykliky. Jak jsem již výše poznamenala, církev v důsledku společenských změn reagovala na sociální potřeby lidí. Vymezila se vůči neduhům kapitalismu, vůči stále více neutěšeným sociálním a pracovním podmínkám dělnictva, ale také vůči šířícímu se kolektivistickému socialismu, neúcty kolektivistické společnosti vůči soukromému vlastnictví majetku, s cílem odebrat tento majetek ve prospěch nové společnosti. Takovým počinem bylo vydání první sociální encykliky papežem Lvem XIII v roce 1891 pod názvem *Rerum novarum* *Encyklika papeže Lva XIII o dělnické otázce*.

V této encyklice papež předkládá řešení dělnické otázky na třech úrovních: na úrovni státu, svépomocných organizací a církve. Odmítá socialismus, který podporuje vznik nenávisti mezi vrstvami obyvatel (bohatými a chudými). Socialisté chtějí zrušit soukromé vlastnictví majetku bohatých jednotlivců ve prospěch socialistického státu, respektive ve prospěch dělníků, což papež vnímá jako nespravedlnost. Tento počín by poškodil nakonec obě strany. V tomto pohledu je církev proti rovnostářství, sama vyznává hierarchii. Podle církve každý, kdo vstupuje do světa práce a získá tak za ní odměnu, je nezczitelným vlastníkem této odměny, s kterou může nakládat svobodně a dle svého svědomí.

Z pohledu křesťanské nauky by každý měl svědomitě pracovat na vzkvétání a rozšiřování Království Božího na Zemi. Socialisté tak olupují člověka, když odmítají soukromé vlastnictví, o svobodnou možnost svůj majetek rozšiřovat a spravovat. Soukromé vlastnictví je v souladu s přirozeným právem a je nedotknutelné, stát nemá právo si toto vlastnictví přivlastňovat. Člověk, jenž je obdařen rozumem, přirozeným sklonem k práci a pilností, obhospodařuje a zvětšuje statky dané Bohem.

Papež odmítá rovnostářství ve společnosti, neboť jsou mezi lidmi přirozené rozdíly v pílí, schopnostech, zdraví a síle. Důsledek těchto nerovností se pak odráží v nerovnosti majetku. Odmítá sliby socialistů, že vytvoří ráj na Zemi. Podle křesťanského učení není života na Zemi bez utrpení a těžké práce. Život bez toho je pouze klam. Odmítá socialisty vyvolávaný konflikt mezi třídami. Obě třídy se navzájem potřebují – kapitál nemůže být bez práce ani práce bez kapitálu.

Je pro zachování statusu quo ve výrobních vztazích v intencích svobody a spravedlnosti pro obě strany. Výdělečná práce poskytuje člověku možnost opatřit si živobytí a slouží mu tedy ke cti. Hanbou a nelidskostí, říká papež, je vykořisťování lidí kvůli zisku, pokládat dělníka jen za zboží a cenit si pouze jeho svalů a síly. Je to proti lidskému právu a důstojnosti, protože celistvý člověk má přece i duši. Uzdravení společnosti od těchto neduhů vidí papež k návratu ke křesťanským zásadám.

Lidská práce, uvádí papež, nese v sobě dvojitý charakter: je osobní, protože lidská námaha je spojena s osobou a je jejím plným vlastnictvím; dále je nutná pro zachování života. Mzda za vykonanou práci by měla stačit, a měl by s ní i souhlasit, pro důstojný život. Pokud s ní nesouhlasí a je nucen zaměstnavatelem pobírat mzdu nižší, než potřebuje, je vystaven násilí a nesvobodě.

Stát pak „pověřuje“ péči o dělníka, neboť národní bohatství vzniká z práce dělnické. Dále se papež zabývá otázkou svépomocných spolků dělníků, svobodou

ve sdružování a odpovědnosti řešení svých problémů, které napomohou smíru ve společnosti (Lev XIII: 1891).

Encyklika *Rerum novarum* papeže Lva XIII se stala důležitým dokumentem katolického sociálního učení nejen ve své době. Stala se též výchozím dokumentem dalších sociálních encyklik až do dnešních dnů. Navázal na ni i papež Jan Pavel II, a to encyklikou *Centesimus annus* vydanou v roce 1991, na počest stého výročí vydání encykliky *Rerum novarum* Lva XIII.

Tato encyklika se opět dotýká sociálních otázek, staví před sebou problém mravnosti, problém chudoby a nespravedlivé rozdělení práce. Poprvé je v dokumentu kladně hodnocena pozitivní úloha trhu, i když s připomenutím, že oblast hospodářství může dobře působit jen ve svobodném a mravním prostředí s důrazem jak na celkové obecné blaho, tak i na blaho člověka. V závěrečné kapitole se výrazněji ukazuje papežův personalismus. Lidská svoboda je neodmyslitelně spjatá s člověkem a člověk odhaluje svou celistvost ve víře. Nevymezuje se zde pouze na věřící, ale na všechny lidi, toužící po lásce a mravním základu bytí, svobodě, a vyzývá je k zodpovědnosti a spolupráci (Jan Pavel II: 1991). Papežské, sociálně zaměřené, encykliky otevřely otázku lidských práv. Církev si tak našla významné duchovní místo ve společnosti.

2. LIDSKÁ PRÁVA

2.1 Právo přirozené a právo pozitivní

„Všichni lidé rodí se svobodní a sobě rovni v důstojnosti a právech. Jsou nadáni rozumem a svědomím a mají spolu jednat v duchu bratrství. Každý má všechna práva a všechny svobody, [...], bez jakéhokoli rozdílu rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení (*Všeobecná deklarace lidských práv čl. 1 a čl. 2*).

Tyto úvodní články Všeobecné deklarace lidských práv, která byla přijata Valným shromážděním Organizace spojených národů roku 1948, vystihují nutný konsenzus celosvětového společenství k nezadatelným a nezcizitelným lidským právům každého jedince bez výjimky. Právní nezávaznost deklarace nebrání tomuto dokumentu být uznávanou autoritou v mezinárodním prostředí a dává této společné lidskoprávní dohodě států OSN oprávnění požadovat její dodržování. Deklarace lidských práv se stala součástí, ale i vzorem, mnoha ústav a fundamentem pro přijetí mnoha dalších Úmluv¹³, upravujících užší problematiku lidských práv.

Pramenem dokumentů upravujících lidská práva je tzv. přirozenoprávní teorie. Filozofickým základem lidských práv je pak přirozený zákon, jak jednoduše píše Jacques Maritain¹⁴. Co je vlastně tento přirozený zákon, odkud a z jaké logiky pochází, Maritain velmi dobře vystihuje. Popisuje ho jako princip samotné duchovní existence každého člověka, ve kterém je sjednocena jak duchovní stránka (náboženská víra) života, tak rozumové poznání a morální jednání (Maritain 200: 80).

¹³ Jako například Evropská úmluva o ochraně lidských práv z roku 1950, Mezinárodní úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z roku 1984, Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem diskriminace z roku 1965.

¹⁴ Maritain stál u zrodu Deklarace lidských práv a je jejím spoluautorem.

Ontologický prvek přirozeného zákona v sobě nese, jak Maritain vysvětluje, tzv. *normální způsob fungování*. Normální způsob fungování, ať věcí či lidské bytosti, je existovat v souladu s esenciální podstatou svého bytí. Přirozenost člověka je být člověkem, jemuž je vlatní lidské jednání. Přirozený zákon vlastní člověku však s sebou nese i zákon mravní. Je to vlastně ideální řád, v němž existuje, v němž lidské jednání a lidská přirozenost určuje, co je vhodné a co ne.

Člověk obdařen rozumem si sám určuje své cíle a je na něm, aby jeho cíle i prostředky k dosažení těchto cílů byly v souladu s jeho přirozeností, v souladu samotného respektování *bytí* všech existujících lidí. Ontologický prvek přirozeného zákona je prvkem neměnným a vychází ze samotné esenciální podstaty bytí (Maritain 2007: 78–80).

Noetický prvek přirozeného zákona v sobě nese princip *poznání*. Poznání toho, co je dobré. Poznání závisí na rozvoji mravního vědomí, které se vyvíjelo postupně. A protože člověk je bytostí omylnou, přišel člověku na pomoc Bůh, jak píše Maritain. Zjevuje člověku tajemství Božího života, Božího Desatera, v němž jsou vyjádřeny základní linie přirozeného zákona. Maritain se zde opírá o nauku Tomáše Akvinského¹⁵, když říká, že lidský rozum poznává přirozený zákon na základě *sklonu* jemu přirozeném. Je to nejhlubší a nejniternější poznání duše, které pokud je v souladu také s rozumem, ukáže samo správnost jednání v duchu přirozeného zákona. Tak vznikaly základní principy mravního života a utvářelo se mravní vědomí lidstva, z kterého tak vychází přirozenoprávní teorie. Tento prvek přirozeného zákona je prvkem dynamickým a stále se vlivem poznávání vyvíjí (Maritain 2007: 82–87).

Myšlenka přirozeného práva vychází už z antiky a vyjadřovala poměr mezi

¹⁵ Poznání podle Tomáše Akvinského (vycházel z Aristotela): Veškeré poznání začíná u smyslů – myšlenky (pojmy) jsou kopie smyslových vjemů. Při poznávání má rozum schopnost vyvodit či vytvořit obecnější pojem, než je možno poznat pouze smysly. Je to schopnost abstrakce, představy. Spojením těchto dvou rozumových schopností – smyslu a představ - je člověk schopen poznávat, abstrahovat obecné a vytvořit myšlenku (Coreth 1994:77–89).

člověkem a veškerenstvím. Jen pojetí a priority se měnily podle toho kterého společenského řádu. Od Aristotela, kdy prvenství přirozeného práva v hierarchické společnosti mělo význam práva na život, rodinu, vlastnictví (a otroky). Právo a svoboda byla vztažena k politickým právům (pouze) svobodných občanů spravovat obec. Přes stoiky, pro které byla prioritní myšlenka v rovnosti a svobodě. Rovnost u stoiků byla chápána jako stejnost rozumové podstaty člověka, povyšující ho nad animální svět, stejné závislosti na osudu a v rovnosti ve smrti. V jejich pojetí přirozeného práva neexistoval subjektivní nárok na svobodu a rovnost vůči druhým, ani vůči státu. Fyzická svoboda, opak otroctví, byla jediná svoboda s právní zárukou. Po tu dobu zůstává přirozené právo pouze objektivním právem. V antice ještě není jednotlivcům znám pojem subjektivního práva ve smyslu požadavku směrem ke státu (Komárková 1990: 64, 67).

Křesťanství, čerpající z antiky, pak zasadilo přirozenoprávní nauku do svého teologického učení. Křesťanství hlásalo rovnost všech lidských bytostí před Bohem. Člověk tak ve víře v Boha našel svobodu, protože společnost ani stát neměly vyšší moc nad Bohem. Rozumem daným od Boha, odhaluje rozum spravedlnost a mravní zákon odhaluje v Desateru. Činí tak aktem *svobodné lidské vůle*. „Aktem svobodné vůle se člověk stává subjektem a na místo věčné závislosti vstupuje vztah morální. [...] Teprve zde se zrodila etika v pravém slova smyslu. Je dítětem světa personalit. Jenom tak se objektivní funkce stává záležitostí osobní odpovědnosti a jenom v takovém světě existuje čin, dítě svobody“ (Komárková 1990: 65).

Přirozené právo je právo nepsané. Vyjadřuje nejhlubší poznání a stupeň mravního uvědomování samotného bytí lidské bytosti, se zkušenostmi, které po celou svou existenci v lidských dějinách nasbíral. Před dobou osvícenství bylo uvědomování si bytí v povinnostech. Od 18. století, a zejména pak v 19. století, se pozornost od *povinnosti* přenesla také na *právo* týkající se osoby. V té době vzniká právo pozitivní.

Pozitivní právo se označuje jako právo platné - je v daném státě uznáváno. Požadavky na psaný soubor zákonů vyvstaly z historické nutnosti. Se vznikem nových národních států, bylo nutno práva i povinnosti občanů zakotvit v základním zákonném kodexu, v ústavách. V kontextu těchto velkých společenských změn tak dochází také k rozvoji právního pozitivismu. Přejít od filozofie přirozenoprávní teorie k etablované se formální právní vědě znamenal na čas vítězství pozitivismu. Právní pozitivismus bývá někdy označován jako zformalizovaný liberalismus, kde jsou všechny principy přesně v právu zakotveny (Veverka 1996: 224).

Počátkem 20. století, zejména po skončení první světové války, dochází k odklonu striktního pozitivismu a opětovnému oživení filozofického nazírání práva. Velká názorová pluralita v učení o přirozeném právu však dala vzniknout i opačným výkladům a nezabránila tak výkladu přirozeného práva podporující antidemokratické a antihumánní režimy (Veverka 1996: 284). Po zkušenostech druhé světové války, s fašistickým a nacistickým režimem, vzrůstá tendence návratu k přirozenoprávní koncepci, jako požadavku vzešlého z mravního poznání, ale také jako kritika pozitivistického pojetí práva. Právnímu pozitivismu se dostalo kritiky pro neschopnost čelit totalitním systémům, pro absenci nějaké ucelené koncepce spravedlivého práva. Po zkušenostech s totalitními režimy¹⁶, kde ideologie zcela ovládla právo (a nejen právo) ve svůj prospěch a kde se právní stát stal pouhou fikcí. V demokratickém právním státě je uskutečnitelné, že se přirozenoprávní a pozitivně právní koncepce navzájem doplňují. Výsledkem je mimo jiné i výše zmiňovaná Všeobecná deklarace lidských práv, přijatá Valným shromážděním OSN v roce 1948. (Boguszak 1996: 163).

¹⁶ SSSR a státy ve sféře jeho vlivu, a jiné totalitní režimy. Je otázka, zda kritika pozitivního práva pro neschopnost zabránit totalitnímu režimu vykonávat své právo v duchu své ideologie, je opodstatněná. V těchto režimech vládne násilí fyzické i duševní, neexistují normy ani pravidla, ke kterým by člověk dospěl svým poznáním a mravním vědomím a byl s nimi v souladu. Totalitní režim je vystavěn na jiných hodnotách.

Aplikace lidských práv ve společnosti závisí na uspořádání společnosti samé. Hodnotový systém společenství se ukazuje až v praxi. Podle nejvyšší hodnoty uznávané ve společnosti můžeme odhadnout, jakým typem společnost je. Přitom formální seznam práv člověka či ústavy se nemusí od sebe příliš lišit. Jde o to, jakým způsobem bude ta která společnost určitou hodnotu naplňovat, a jak budou práva člověka uváděna do reality (Maritain 2007: 96–97). „Stoupenci společnosti liberálně-individualistického typu, vidí známku lidské důstojnosti nejprve a především v moci každé osoby přivlastňovat si individuální přírodní statky, aby mohla svobodně dělat všechno, co se jí zlíbí. Stoupenci společnosti komunistického typu vidí známku lidské důstojnosti nejprve a především v moci podřizovat přírodní statky kolektivní vládě společenského útvaru, aby „osvobodila“ lidskou práci (jejím podřízením ekonomickému společenství) a aby získala kontrolu nad dějinami. Stoupenci společnosti personalistického typu vidí známku lidské důstojnosti nejprve a především v moci dát přírodní statky do služeb společného úsilí o dobra specificky lidská, mravní a duchovní, a o svobodu autonomie člověka“ (Maritain 2007: 97).

2.2 Lidskoprávní hodnoty – svoboda a důstojnost člověka

V právním smyslu pojem *svoboda* znamená sféru zbavenou donucení, zároveň ji lze zajistit jen předem, konkrétní společností danými pravidly – právem. Pozitivní právo je zde sice v jistém smyslu prostředkem donucení, ale jen do té míry, aby mohla svoboda být zaručena, a nikdo nebude předmětem násilí. V právním státě působí regulace subjektivních práv a povinností, tak aby byla zajištěna jistota politických a občanských svobod člověka a nezasahovala do svobod člověka druhého (Boguszak 1996: 157–158). Na rozdíl od subjektivních práv jsou základní (ústavní) svobody práva nezadatelná, nezcizitelná a nelze je měnit ani se jich vzdát. „Stát tu chrání občana, [...] nezávisle na jeho vůli, popřípadě i proti jeho vůli“ (Boguszak 1996: 161).

Tato liberální interpretace právní jistoty zachování svobod je vpravena do mnoha ústav liberálně-občanských států. Výše zmíněné donucení může být nutné k posílení záruk a ochraně jednotlivců před donucovacím omezováním jinými jednotlivci či skupinami. Tato donucovací síla patří pouze státu (a musí být zákonem daná a upřesněná) a je přítomna jen pro ochranu práv a svobod jednotlivce před možným omezováním svobod a práv jiným jednotlivcem nebo skupinami jednotlivců, ale také jako ochrana občana před zvlášť státu. Stát je fakticky hlídačem práv občana, ale sám je hlídán, aby nepřekročil své pravomoce vůči občanovi. Fritz Machlup rozdělil svobody do zhruba tří skupin, které ale nejde striktně oddělit a navzájem se překrývají: jsou to svobody ekonomické, politické, intelektuální a morální svobody (Machlup 1993: 119).

Dle Fritze Machlupa by však bylo chybou myslet si, „že jedině stát a vláda mohou účinně zaručit svobodu a ochránit jednotlivce před donucovacím omezováním, Určitým typům omezováním nelze zabránit cestou právního zákazu, nýbrž jen morálním kodexem a silným citem pro takt a chování, který musí být trpělivě pěstován a obnovován“ (Machlup 1993: 106).

2.3 Důstojnost a svoboda člověka z perspektivy personalismu

Křesťanský personalismus kritizuje úpadek svobody, zotročení ducha penězi a konzumerismus. Emmanuel Mounier staví duchovní obsah svobodné vůle na možnosti volby *přimknutí* se k duchovně osvobozujícímu životu, včetně odpovědnosti a závazků. Odmítá sociální a hospodářský nátlak k zotročení nebo využití nějakého jiného člověka. Obhájí potřebu určité hmotné svobody, která je zapotřebí pro umožnění užívání, nebo spíše naplnění opravdové svobody duchovní. Osobnost si musí svou vnitřní svobodu vybojovat sama, nemůže ji dostat zvenčí. Společenský řád, jak Mounier dále dodává, může učinit pro osobnost to, že zmenší některé překážky ve společnosti. Tyto překážky vyjmenovává ve třech bodech: „1. Znemožnit jakoukoliv formu útlatku člověka, 2. Respektovat kolem člověka nezávislou mez soukromí, která zajistí svobodnou

volbu životního obsahu a jistou volnost a záruku v síti společenského tlaku, 3. Všechno společenské zřízení organisovat na principu osobní odpovědnosti a ustanovit jeho stálý řád tak, aby každý jeho člen měl co největší volnost pro vlastní rozhodování.“ (Mounier 1948: 79).

Nikolaj Berd'ajev, jako křesťanský personalista, rovněž podrobuje kritice liberalismus a kapitalismus. Píše, že personalismus se nemůže smířit s neosobní vládou peněz nad lidským životem; nemůže se smířit se zvrácenou hierarchií hodnot, s hodnocením člověka podle toho co vlastní a jaké zaujímá postavení ve společnosti. Kapitalismus se vyznačuje útlakem osobnosti. Berd'ajev označuje otrokem jak proletáře, tak kapitalisty. Dále píše, že moc a stát jsou pouze sluhy, pouze ochránci a garanty lidských práv, nic více. Osvobození od otroctví znamená především osvobození od každé vůle moci, od každé moci jako práva. Moc je jen těžká povinnost pro ochranu lidských práv. „Také péče státu o hospodářství není založena na právu státu zasahovat do hospodářské oblasti, ale na primátu individuálního ekonomického práva, na jeho garanci a emancipaci individuálního člověka, lidské osobnosti odstraněním ekonomických privilegií.“ (Berd'ajev 1997: 122). Vždy bude záležet na hierarchii hodnot ve společnosti. Lidská důstojnost, jež spočívá v lásce ke svobodě, není postavena na státu, jako hodnotě, ale na člověku, jako nejvyšší hodnotě (Berd'ajev 1997: 121–122; srov. Maritain 2007: 97).

3. MARXISMUS A KŘESŤANSKÝ PERSONALISMUS

3.1 Teorie marxismu

Otcem teorie marxismu, Karel Marx (1818–1883), byl významný německý filozof, kritik klasické ekonomie kapitalistické společnosti, teoretik dělnického hnutí, socialismu a komunismu. Jeho teorie ovlivnila velkou měrou svět 20. století a v nemalé míře stále ovlivňuje svět i v 21. století. Z jeho myšlenek vyšla celá řada směrů v levé části politického spektra.

V *Manifestu komunistické strany* (1848), který je revolučním programem strany, je vysvětlen celý dějinný vývoj kapitalismu. Od jeho vzniku až po jeho bezpodmínečný zánik revolucí, již musí dát proletariát impuls pro změnu stávajícího společenského řádu a nastolení nové organizace společnosti. Nová společnost tak bude založena na společenském vlastnění výrobních prostředků a práci v národních dílnách, továrnách a národních statcích, zmizí vykořisťování a třídní rozdělení obyvatelstva. Vytvoří se demokratické zřízení, postupně zanikne i stát. Všechny děti budou vychovávány na státní útraty ve státních ústavech. Národnosti národů se postupně smísí, bude záležet už jen na principu sjednocování pracujících. Komunismus, jako vyvrcholení dějinného vývoje, zruší všechna dosavadní náboženství (Marx – Engels 1974: 74–79).

Lev Davidovič Trockij¹⁷ napsal v roce 1939 o Marxovi, že síla Marxovy metody byla v jeho objektivním přístupu ekonomického působení na společnost, nikoliv ze subjektivního hlediska jednotlivce. Před náboženství a morálku, které neuznával jako základ společnosti, kladl přírodu a práci. Svou teorii založil na přirozeném (přírodním) evolučním procesu, na společnost se díval jako na organizaci výroby a distribuce. Jeho teorie je materialistická a dialektická. Dle Marxe jsou příroda i společnost v neustálém vývoji a vývoj sám je neustálou bitvou protichůdných sil (Trockij 1939).

Erich Fromm¹⁸ (na rozdíl od Trockého a spíše všeobecně chápanému Marxovi) vidí v Marxově filozofii přiblížení až k existencialismu. Vede ho k tomu Marxův humanitní pohled na dělníka, proletáře a starost o jeho existenci a uskutečnění jeho možností. Marxova analýza *odcizení* je pojímána jako *negace tvořivosti*. Proces odcizování se u člověka projevuje v práci a v dělbě práce, kdy

¹⁷ Lev Davidovič Trockij, vlastním jménem Lev Davidovič Bronštejn, se narodil v Janivce, v tehdejší Ruské říši v roce 1879. Společně s V. I. Leninem byl hlavním představitel Velké říjnové socialistické revoluce v roce 1917. Po Leninově smrti a neshodách s J. V. Stalinem byl vypovězen ze země. Zemřel rukou Stalinova tajného agenta v Coyoacánu v Mexiku v roce 1940 (<http://www.databazeknih.cz/autori/lev-davidovic-trockij-13293>, 04. 04. 2014).

¹⁸ Erich Seligmann Fromm (1900–1980) byl původem německý psycholog, humanitní filozof a sociolog. Byl představitel neofreudismu a západního marxismu (<http://www.databazeknih.cz/autori/erich-fromm-2285>, 04. 04. 2014).

existuje dělník pro výrobní proces a ne výrobní proces pro dělníka. Marx se tomuto tématu věnuje v pojednání „zbožní fetišismus“. Dělník zvyšuje hodnotu výrobku nadhodnotou své vlastní práce, přístupu k ní, použitím svého těla i mysli. Je to vztahová hodnota¹⁹. Podle Fromma byla Marxovým cílem duchovní emancipace člověka a vytvoření harmonie v socialisticky uspořádané společnosti (Fromm 2004: 4–12, 35–43).

Nikolaj Berd'ajev souhlasí s tím, že ekonomika (základna) určuje život a strukturu společnosti, ale zdůrazňuje zároveň, že život i strukturu společnosti určuje taktéž duchovní kultura, náboženství a všechny přítomné ideje (nadstavba). Marx však nezůstal pouze u materialistického determinismu. Vytvořil nového člověka (proletariát), kterému jsou přisuzovány mesiášské vlastnosti. Bude to proletariát, který udělá ten pomyslný krok, „z říše nutnosti do říše svobody“, a převede upadnuvší a již špatně funkční kapitalistickou společnost do socialismu/komunismu. Tady se, jak píše Berd'ajev, přenesl Marx z materialistického determinismu do idealismu, z kterého ostatně ve svých filozofických začátcích vycházel. Marx se obrací na aktivního ducha, který změní svět, na člověka – subjekt²⁰, což hovoří proti materialismu a vyjadřuje prvky existenciální filozofie. Jen duch může dojít k sebeuvědomění požadavku svobody z vykořisťování a může vyvolat nadšení pro revoluci (Berd'ajev 2012: 105–112). Tento aktivní duch, o kterém píše Berd'ajev, má možná víc společného s aktivistickým přístupem než s existenciální filozofií.

3.2 Marxismus versus křesťanský personalismus

„V marxistickém systému došlo ke spojení logicky protikladných materialistických, vědecko-deterministických, amoralistických prvků s prvky idealistickými, moralistickými, nábožensko-mýtotočnými. Marx vytvořil skutečný mýtus o proletariátu. Poslání proletariátu je předmětem víry. Marxismus

¹⁹ srov. Kapitál I., s. 85–97

²⁰ B. Komárková píše, že člověk – subjekt se pak transformuje na kolektivního člověka. Na *Já* v plurálovém vyjádření (Komárková 1990: 179).

je nejen vědou a politikou, je také vírou a náboženstvím. A v tom spočívá jeho síla“ (Berd'ajev 2012: 112).

Politická moc byla vždy halena do určité posvátnosti. Ať už využívala přímo náboženské rituály, mýty apod. nebo ideologie. V moderní době náboženství tradiční nahradilo náboženství politiky. Politická moc začala pro zdůvodnění svého působení využívat duchovno, mýty, symboly, vyšší princip či víru. Tak jako náboženství, slibovala příslušná ideologie jeden kolektivní a celospolečenský zájem - vybudovat ráj na zemi. Tuto utopii bylo nutno předkládat s náboženskou úctou a podříditi jí vše ve státě, ve prospěch jejího uskutečnění.

Gentile rozdělil náboženskou politiku na dva druhy: *náboženství občanská* a *náboženství politická*. Občanské náboženství ctí svobodu jednotlivce a existuje paralelně s jinými ideologiemi. Politické náboženství je sakralizace politického systému, kdy svoboda jednotlivce i celé společnosti se musí podříditi sakrální politice, která je ve své podstatě netolerantní, totalitní, diktátorská. Toto dělení je základní ve smyslu konečného účinku a projevu ve společnosti. Závisí na konkrétní politické, kulturní a náboženské situaci v rámci systému.

Důležitým aspektem je vztah tradičního náboženství s politickou mocí. Stát může využít, a také je využívá, tradiční prostředky náboženství jako je mýtus, hodnoty, symboly, obřady. Neznamená to ale, že se stát církvi podřizuje. Využije pouze lesk posvátnosti ve jménu přesvědčení konání své moci, stabilizace moci či změny. Formy sakralizace politiky se objevily během americké a Francouzské revoluce, kdy se bojovalo za nová zřízení a pod záštitou Boha. Další ideologická učení, která nahradila během 19. století tradiční náboženství a přejímala jeho roli, byl romantismus, idealismus, pozitivismus, nacionalismus, socialismus, komunismus a fašismus. Formování nových národních států, vznikajících během 19. století, bylo nutné podpořit vírou v národ, probudit v národu věrnost a občanskou oddanost státu. Největšího rozkvětu dosáhla sakralizace politiky ve

20. století, ve století dvou světových válek, v období občanských válek, politických revolucí a vzniku nových národních států. Jak píše Gentile, v současném světě je stále nacionalismus nejrozšířenějším projevem sakralizace politiky. Symboly jako státní vlajka, státní hymna, státní znak, slavnostní veřejné obřady či státní svátky, obnovují a zachovávají identitu národa. Se vznikem národních států se utužovalo i národní uvědomění – nacionalismus. Ten se projevil ve své surové podobě hlavně během první světové války. Nacionalismus se poté smísil s jinými kulturními, náboženskými a historickými tradicemi. Tak vznikl fašismus v Itálii, kolébkou nacionálního socialismu se stalo Německo, ve světovém měřítku pak internacionální komunismus (Gentile 2008: 7–16).

S nacionalismem, komunismem a fašismem souvisí také styl, jakým byla realizována politika těchto ideologií. O'Sullivan hovoří o omezeném a aktivistickém politickém stylu. Společenství s omezeným politickým stylem ctí zákon, moc má ústavou vymezené hranice. Oproti omezenému stylu má aktivistický styl ambice totálně pohltit celého člověka, moc expanduje do všech součástí života a jejím prostředkem k uskutečnění cílů je ideologie, která stojí nad zákonem (O'Sullivan 1995: 45–46).

V době otrocké práce, vykořisťování a bídy proletariátu, který měl zejména starosti o holé přežití, měly myšlenky marxismu velmi výhodnou pozici. O to horší pozici mělo samotné křesťanství. Principy křesťanství byly ohroženy ideologickými mýty, mesiášským posláním proletariátu změnit svět a slibovaným rájem na Zemi. Dělníkovi nezbylo síly na duchovní život. Duchovní život a kultura náležela jako privilegium pouze vyvoleným. Tento hluboký stav bídy fyzické i duchovní zapříčinil, že dělnictvo dopřálo sluchu tomuto aktivistickému stylu proklamace revoluce a upjalo se na revoluční myšlenku a novou naději (víru). Je to pochopitelné, duchovní stránka lidských bytostí se může rozvíjet opravdu svobodně až poté, co jsou nakrmena těla jejich dětí. V této mezní situaci je ponecháno svobodě jen velmi málo prostoru.

Křesťanští personalisté jsou však kritičtí k revolučnímu řešení dělnických poměrů. Odmítají revoluci, která je postavena pouze na ekonomických idejích. Takto pojatá revoluce by přinesla jen vědomí útlaku, zášti a touhu po odvetě. Zplodila by opět jen bytosti sobě odcizené. Zlepšení pouze hmotných podmínek nepřinese s sebou zázrak v podobě ráji na Zemi, jak je slibován. Dostatek hmotných prostředků ještě nezajišťuje člověku vnitřní svobodu. Pokud by revolucí nastalo zlepšení hmotných podmínek, bylo by to vykoupení za svobodu osobnosti, v životě kolektivního vědomí. Marxistická revoluce tvrdí, že jen masa může být tvůrcem lidských hodnot. Personalisté oponují, že jen osobnost sama je odpovědna za svou spásu (Mounier 1948: 55–61).

Křesťanský personalismus se rovněž staví proti požadavku marxistů na zrušení soukromého vlastnictví majetku.²¹ Byla by tak člověku odebrána možnost svobody a důstojnosti. Odměna za práci a za ní pořízený soukromý majetek (svoboda spotřeby výdělku), je v souladu s přirozeným právem člověka a je právem nezczitelným. Stát na tento majetek nemá právo (Mounier 1948: 161). Člověk má přirozený sklon pracovat. Jednak aby si opatřil potravu a jiné nezbytné věci k existenci, jednak aby mohl s volnými prostředky získané prací svobodně nakládat dle svého uvážení. Aby měl možnost například zvelebovat si obydlí, vzdělávat se či kulturně se vyžít a mohl se tak duchovně rozvíjet jako lidská bytost. Podle křesťanského učení se má člověk na Zemi starat o svůj majetek a s nejlepším svědomím jej rozmnožovat.

Personalismus vyžaduje decentralizaci. Kolektivní společnost marxistického typu kritizuje Berďajev v tom smyslu, že lze si představit kolektivní hospodářství, ale nikdy nesmí být zespolečňován duchovní život, svoboda, vědomí a svědomí lidí. V základě tu stojí dva problémy – problém svobody a problém chleba. „Člověk se nesmí stát „otrokem“ chleba, nemusí se za „chléb“ vzdát svobody. [...]

²¹ Srov. papežskou sociální encykliku Lva XIII Rerum novarum.

Kolektivistický socialismus založený na primátu společnosti a státu nad osobností, primátu rovnosti nad svobodou, poskytuje chléb potom, co člověka zbavil svobody tím, že ho zbavil svobody svědomí“ (Berd’ajev 1997: 167). Marxismus neuznává osobní život člověka, musel by uznat duchovní stránku lidské bytosti a to se neslučuje s jeho materiálním viděním světa.

Také marxistické pojetí výchovy je diametrálně odlišné od pojetí výchovy křesťanských filozofů. Materialistická výchova marxismu požaduje vymodelovat dítě ke společenské funkci, která spočívá v představě výkonné pracovní síly, ochotné budovat silný stát. Dítě, jakmile bude moci postrádat první mateřskou péči, bude vychováváno v ústavech na státní útraty²². Bude vychováno v duchu státní ideologie a připraveno na život v kolektivistické společnosti. Pro křesťanské personalisty není v žádném případě autoritou ve výchově stát. Stát nebere zřetel na osobnostní život. Dítě přirozeně tíhne ke svým nejbližším autoritám ve společnosti, jejíž je členem. Před hrozbou totalitní výchovy (nebo výchovy neutrální, která nechává dítě, obrazně řečeno, svému osudu) personalisté varují a jsou zastánci pluralitního školství. „*Stát nemá práva ukládat jako monopol určitou doktrínu a určitou výchovu*“ (Mounier 1948: 105). Určité státní kontroly se však nezříká. Svým zaměřením dávají personalisté důraz na celostní osobnostní rozvoj, „probouzet osobnost schopnou života, jež by na se mohla vzít [...] důstojné závazky“ (Mounier 1948: 100).

4. KOMPARACE ÚSTAV

Ve čtvrtém oddílu mé práce se pokusím o komparaci čtyř ústav států, platných ve 20. století. Tato metoda se dnes používá zejména z důvodů poznání pochopení jiných zemí s využitím například pro harmonizaci práva v procesu evropské integrace. Zkoumat budu ústavní prvky - normy a prvky ideové. Normy – ve smyslu právních norem či ústavních zákonů stanovujících jaký *má být* vládní systém. Definuje uspořádání mocenského systému, např. nositele mocenských

²² Srov. Marx, K. – Engels, B. *Manifest komunistické strany*, s. 48, 78.

funkcí apod. Prvky ústavně zakotvené moci vypovídají o *rolí* ústavního a mocenského systému. Prvky ideové tvoří soustavu *hodnot* a jejich pořadí v systému. Tyto hodnoty jsou vyjádřeny v ústavním textu, stanoví systém hodnot, ze kterých *by měl* vládní systém vycházet a ke kterým vládní systém směřuje jako k obecnému cíli (Klokočka 1996: 22–24).

Zajímá mne pochopení logiky fungování ústavního systému a litery ústavy v souvislosti s dodržováním deklarovaných lidských práv. *Zajímá mne, zda hodnotový formát konkrétní společnosti vytváří či nevytváří ústavní předpoklad dodržování lidských práv. Především se zaměřím na pojmy svobody a důstojnosti v kontextu s přirozenoprávní teorií křesťanského personalismu.*

Ověřované ústavy, jak jsem avizovala na začátku práce, tedy budou: Návrh Ústavy svobodného státu Fiume (provincie Carnaro) z roku 1920, Ústava Svazu sovětských socialistických republik z roku 1936, Ústava Československé socialistické republiky z roku 1960 a nakonec Ústava České republiky z roku 1992. Ke komparaci si vymezím především oblast práce a vzdělávání.

Jako první krok vyčlením z ústavy prvky ústavních norem. Dále vymezím systém idejí, myšlenkových hodnot jako obecného cíle systému deklarovaného v ústavě. V analýzách uvedu i příklady reálné moci, ale pouze jako demonstraci tvorby politické vůle mocenského systému. Poté se pokusím konfrontovat hodnoty obsažené v ústavách s hodnotami křesťanského personalismu a nalézt odpověď na výše položenou otázku.

4.1 Návrh ústavy svobodného státu Fiume z roku 1920²³

Italská provincie Carnaro

Návrh ústavy svobodného státu Fiume²⁴ byl předložen 27. 8. 1920. Tato ústava nebyla nikdy realizovaná, zůstala pouze na papíře. Jejím autorem byl italský vojenský veterán, známý básník a dramatik Gabriele D'Annunzio. Základním rysem návrhu ústavy je myšlenka korporativismu, nacionálního syndikalismu.

Ústavní forma návrhu Ústavy:

Základní ustanovení:

Článek III: Italská provincie Carnaro je stát zvolený lidem, jehož základem je moc tvořivých pracovních sil a jehož zřízením jsou nejširší a nejrozmanitější formy autonomie.

Článek IV: Provincie uznává a stvrzuje suverenitu všech občanů. Ale především a nad každé jiné právo zaručuje právo výrobce.

Článek XIII: Tři součásti ovlivňují a regulují vývoj a růst společenství: občané, korporace a obce.

Článek VII: Základní svobody, svoboda myšlení a tisku, právo shromažďování a sdružování jsou zajištěny ústavou všem občanům. Povoleny a respektovány jsou

²³ GuidingLight.com (2013). *Constitution of Fiume*.

(http://guidinglight.com/constitution_of_fiume/etexts.htm, 31. 03. 2014).

²⁴ Na mírové konferenci ve Versailles si italská delegace nárokovala území okolo města Fiume (Rijeka) jako území, kde se mluví italsky a které historicky náleželo Itálii. Po vyvolaném konfliktu se našel při jednáních mezi Itálií, Jugoslávií, Amerikou, Británií a Francií, kompromis a město bylo prohlášeno za svobodný stát. V té době již sílilo fašistické hnutí, které italská vláda vlivem hluboké ekonomické i politické krize státu přehlížela. D'Annunzio vzal záležitosti do vlastních rukou a obsadil město. Fašistické hnutí mělo volnou cestu, „[d]okonce i liberálové a socialisté tleskali tomuto prvnímu otevřenému projevu pohrdání novým světovým uspořádáním nastíněným při mírových jednáních ve Versailles. [...] D'Annunzio vládl v maličkém „regenství Carnaro“ o něco déle než rok, a v tomto období se nechal nazývat *Comandante*“ (O'Sullivan 1995: 109–110).

Paul Johnson v *Dějínách 20. století* píše, že D'Annunzio 11. září 1919 obsadil různorodým davem vojenských dezertérů přístav Fiume (Johnson 1991: 96).

všechny druhy náboženství i místa jejich provozování, ale žádný občan nesmí uvádět své vyznání a obřady svého náboženství jako důvod k neplnění svých povinností předepsaných zákonem.

Článek VIII: Ústava zaručuje všem občanům obou pohlaví: základní vzdělání, [...], placenou práci se spravedlivou minimální mzdou, [...], užívání legálně nabytého majetku [...].

Článek IX: Stát neuznává vlastnictví majetku. Majetkem nikdo nesmí disponovat v neomezeném vlastnictví, ani nelze dopustit, aby líný majitel zanedbával nebo špatně užíval svůj majetek na úkor druhých. Jediný zákonný nárok na vlastnictví výrobních a směnných prostředků je práce.

Veřejné vzdělání Článek L:

Nový stát musí bojovat za toto morální právo [vládnout]. Na jeho vůli zvítězit je založeno povýšení lidského ideálu. Nový stát, poté co dosáhne sjednocení, svobody a spravedlnosti, má za svou první povinnost bránit, ochraňovat a bojovat za jednotu, svobodu a spravedlnost v duchu člověka. Ve městě Fiume bude Škola malířství, dekorativního umění a hudby nezávislá na jakémkoli státním zasahování a bude vedena v poctivém a otevřeném duchu pod vedením natolik kritického úsudku, aby byl schopen zbavit se neschopných, aby mohl vybírat nejlepší studenty [...].

Do výčtu toho, jak budou školy vypadat, patří také věta: Ale na zdech budou napsána inspirující slova, jež – jako hrdinská symfonie – nikdy neztratí svou sílu pozvedat a povzbuzovat duši.

Korporace Článek XVIII:

Plnohodnotnými občany jsou pouze ti, kdo svým úsilím přispívají k bohatství a síle státu, jsou s ním zajedno v rozkvětu a vývoji. Ať už dělá člověk jakoukoliv práci – manuální či duševní, v kultuře nebo průmyslu, plánuje či vykonává –

musí být členem jedné z deseti korporací, které od obce dostávají všeobecné instrukce co do rozsahu své činnosti, ale mohou si je svobodně rozvíjet vlastním způsobem a samy se rozhodnout, jak si chtějí rozdělit vzájemné povinnosti a odpovědnost. Vztahy mezi vládou a korporacemi a mezi samotnými korporacemi jsou řízeny metodami definovanými v ustanoveních, jež řídí vztahy mezi centrální provincií a připojenými obcemi.

Výčet rozdělení korporací končící desátou korporací je zaznamenán v Ústavě takto: V občanské svatyni je ztělesněna hořící lucernou se starobylým tuskánským nápisem z období obcí, který připomíná ideální vizi lidské práce „*Fatica senza fatica*“.

Příklady reálné moci:

O reálném fungování D'Annunziovy provincie Carnaro není v dostupné literatuře prakticky mnoho údajů. Jeho rok trvající vláda, jak píše O'Sullivan, měla být přímou demokracií, přímým stykem mezi masou a vůdcem. D'Annunzia i veškeré dění jeho politiky provázela sakrální aura a neobyčejná teatrálnost. „Demonstrace vojenského i polovojenského charakteru sloužily k upevňování bojového vědomí a k prohlubování pocitu lidové jednoty“ (O'Sullivan 1995:111). Sakralizace politiky je obsažena již v samotné Ústavě.

Ideový prvek Ústavy:

Cílem bylo nahradit kapitalismus/liberalismus a socialismus. Svou cestu našel D'Annunzio v syntéze nacionalismu a syndikalismu/korporativismu. Korporativní uspořádání s popřením práva vlastnit soukromý majetek mělo eliminovat třídní konflikt. Korporace a důraz na občana-výrobce měly podpořit seberealizaci a tím i svobodu, prvořadou se měla stát národní jednota, měl být vytvořen ideální řád, obecné blaho, vytvořen krásnější a důstojnější svět než je svět materiálního a racionálního Západu.

Analýza Ústavy:

Z křesťansko-personalistického pohledu a křesťanského náboženství (z jehož principu vychází přirozenoprávní teorie a lidská práva) je politické náboženství velkou hrozbou. Nebezpečí tkvělo v ambici totalitního politického náboženství zničit křesťanství jako takové. Politické náboženství mělo ctižádost přeměnit se v náboženství státu, podřít si lid vlastním účelům, utvořit si lidskou bytost podle svých hodnot. V celé ústavě je cítit mysticismus a snaha nahradit tradiční křesťanskou víru v něco mnohem „většího“ za účelem splodit ideální řád na světě. Deklarovaná seberealizace, svoboda, ideální řád, krása a láska manipulovaly s duší člověka (Gentile 2008: 126).

Plnohodnotným člověkem je podle Ústavy jen ten, kdo pracuje pro stát. Člověk zde nebyl pojat jako svobodná lidská bytost, mající práci za svou přirozenost, ale jako výrobce. „*Ale personalistický pluralism neuznává prvenství průmyslu*“ (Mounier 1948: 176). Právo na práci bylo pro člověka-výrobce podle Ústavy zajištěno, mohl dosáhnout však jen minimální mzdy. Zároveň nesměl vlastnit větší soukromý majetek, aniž by mu sloužil k výrobě a práci. Pokud by nějaký majetek legálně nabyt, i když to Ústava téměř vylučovala, musí se o tento majetek starat jako o majetek (potencionálně) obecní.

Lidské bytosti zde není určen téměř žádný soukromý prostor. Vše musí sloužit obecnímu blahu. Úsilí pro blaho obce je vlastní křesťanům (filozofům křesťanského personalismu), ale toto úsilí vychází z bratrské lásky, dobrovolné, ve smyslu přirozené mravnosti. V této Ústavě však kýžené úsilí pro blaho obce vychází z jiných hodnot. Toto úsilí je vlastně duševním násilím zmanipulovaného člověka ve prospěch kolektivní společnosti, „*je pouhou diktaturou veřejného blaha*“ (Mounier 1948: 181).

Svobodu konání vyhláší Ústava člověku-výrobci pouze uvnitř dané výrobní jednotky/korporace, v které ovšem jak Ústava přikazuje, musí být v každém případě členem. Tato svoboda je omezena navíc příkazy centrální vlády (poté

obce). Společenství v korporacích nemělo vzejít ze svobodné vůle a potřeb občanů, ale ze strany moci. Sjednocením výrobců do korporací mělo nastolit jednotu a eliminovat třídní konflikt. Společenství z nutnosti třídní konflikt spíše posílí. Podle personalismu zde není naplněna svobodná volba životního obsahu ani osobní zodpovědnost, nařídí-li a řídí-li korporace centrální vláda.

Vzdělání je myšleno ne jako pozvednutí ducha, ale pozvednutí jednoty státu. Podle personalismu stát nemá právo ukládat jako monopol určitou doktrínu ve výchově (Mounier 1948: 107). Navíc myšlenka selekce vzdělávaných dětí, kdy se škola zbaví méně nadaného žáka je proti (nejen) křesťanské morálce. Rovnost ve smyslu *lidského* jako základního práva člověka, jakož i důstojnost, je tu popřena.

4. 2 Ústavní zákon Svazu sovětských socialistických republik z roku 1936²⁵

Základní zákon SSSR byl schválen Všeruským sjezdem sovětů dne 5. 12. 1936. Jedním ze základních rysů nové ústavy bylo vyhlášení principů socialistického demokratického. Tyto zásady byly dále rozvedeny v části ústavy, týkající se práva a povinností občanů. Poprvé v historii se vycházelo z principu, podle něhož společnost materiálně zaručuje práva, jež ústava vyhlašuje. Stalin k Ústavě prohlásil, že sovětská společnost uskutečnila první fázi komunismu – socialismus. Také celý svět sledoval se zájmem, na svou dobu a zvláště v této zemi, schválení této demokratické ústavy (Sládek 1967: 172–173).

Ústavní forma:

Všeobecně je v Ústavě psáno, že všechna moc, práva i povinnosti patří *pracujícím* lidu, SSSR je socialistický stát dělníků a rolníků.

Je zajímavé zmínit, že v *Článku 12 Hlavy I* stojí: Práce v SSSR je povinností a věcí cti každého občana schopného práce podle zásady: „*Kdo nepracuje, ať*

²⁵ Sajt konstitucii rossijskoj federacii. *Konstitucija (Osnovnoj zakon) SSSR 1936 g.*, (http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1936/red_1936/3958676/, 20. 02. 2014).

nejí!“ V SSSR je uskutečňována zásada socialismu: „Každý podle svých schopností, každému podle jeho práce.“

Hlava X obsahuje Základní práva a povinnosti občanů.

Článek 118 Hlavy X se dotýká práva na práci a zní:

Občané SSSR mají právo na práci, tj. právo na zaručené zaměstnání a na odměnu za svou práci podle jejího množství a jakosti.

Právo na práci je zajištěno socialistickou organizací národního hospodářství, ustavičným růstem výrobních sil sovětské společnosti, odstraněním možnosti hospodářských krizí a likvidací nezaměstnanosti.

Článek 121 Hlavy X se dotýká práva na vzdělání a zní:

Občané SSSR mají právo na vzdělání. Toto právo je zajištěno všeobecným povinným osmiletým vzděláním, rozsáhlým rozvojem středoškolského všeobecného polytechnického vzdělání, odborného technického vzdělání, středoškolského odborného a vysokoškolského vzdělání na základě sepejetí výuky se životem a výrobou, všemožným rozvojem večerního a dálkového vzdělání, bezplatným vzděláním všeho druhu, soustavou státních stipendií, školním vyučováním v mateřském jazyce, organizováním bezplatného výrobního, technického a agronomického školení pracujícího lidu v závodech, v sovchozech a v kolchozech.

Příklady reálné moci – Článek 118 Právo na práci:

Právo na práci bylo zakotveno v Ústavě z důvodu výstavby průmyslu v zaostalém agrárně zaměřeném státu. V zemi probíhala rozsáhlá industrializace a požadavky na množství kvalifikované i nekvalifikované pracovní síly vzrůstaly. Vymizela prakticky nezaměstnanost a vzrostla nebývale produktivita práce v průmyslu, která ve srovnání s první pětiletkou měla dosáhnout 163 % a fakticky vystoupila

na 182 %. Rostla aktivita pracujících, pěstovaly se tzv. kádry, vznikaly údernické brigády, například stachanovské hnutí²⁶ (Sládek 1967: 155).

Fakt, že bylo zapotřebí stále většího množství pracovních sil, znamenal i využívání politických vězňů na otrocké práce při velkých stavbách. Stalin nebývale rozvinul již Leninem nastolený režim otrockých prací. V dobách nucené kolektivizace bylo v koncentračních táborech na 10 miliónů vězňů. Otrocká práce vězňů se stala nedílnou součástí stalinské ekonomie. „Právo na práci“ našli i rolníci, kteří při kolektivizaci přišli o veškerý majetek a byli nahnáni se zvláštními identifikačními průkazy, aby neutekli do měst, do „velkovýroby“ obilí (Johnson 1991: 270–272).

Příklady reálné moci - Článek 121 Právo na vzdělání:

Z důvodu industrializace země a výstavby nové socialistické společnosti bylo zapotřebí dodat ohromnou pracovní sílu do mnoha rekonstruovaných a mnoha nových závodů. Největší vývoj průmyslu probíhal v oblastech elektráren, strojírenství, elektrotechnice. V zaostalém Rusku byl akutní nedostatek kvalifikovaných dělníků (přicházejících hojně z vesnic), techniků a inženýrů. Stalin nechtěl ztrácet čas technickým školením dělnictva, proto se pracující prakticky učili zacházet se stroji „za pochodu“ přímo ve výrobě (Sládek 1967: 125, 151).

Ideový prvek Ústavy- Právo na práci a Právo na vzdělání:

Rusko táhla vize přeměny z polofeudální společnosti na společnost průmyslovou, ekonomicky vyspělou. V duchu proběhlé a stále probíhající proletářské revoluce, chtělo Rusko světu i doma ukázat, že dokáže pod záštitou marxismu-leninismu urychlit dějinný proces. A že v zaostalé zemědělské zemi, s ohromným množstvím negramotných lidí, dokáže společně s kulturní revolucí vybudovat

²⁶ Stachanovské hnutí začalo r. 1935 impozantním výkonem donbaského havíře Stachanova. Záhy se objevilo množství dalších pracovníků a předáků pracovních údernických brigád. Hnutí se přeneslo do dalších oblastí národohospodářství (Sládek 1967: 155).

socialismus, posléze komunismus. Cílem bylo dospět ke komunismu, k silnému státu postavenému na materialistické doktríně. Státem deklarovaná lidská práva mají být naplněna z principu zespolečnění materiálních zdrojů, uspokojením materiálních potřeb jako základu lidského života.

Analýza Ústavy:

Vložením základních lidských práv do ústavy se přiblížil stát k právním systémům Západní Evropy, pouze však formálně. Lidská práva jsou zde ale podmíněna poslušností hospodářské a ideové státní moci. V podstatě již samotné normy generují absenci svobody, ačkoli ji deklarují. Kolektivistická společnost pohltila člověka za účelem ryze pragmatickým. Nejvyšší hodnota tkví ve vybudování čistě materialistického útvaru. Hodnotou je stát sám, kterému člověk bude sloužit jako nejvyššímu cíli. Člověk jako subjekt, individuální lidská bytost, zde žádnou hodnotu nemá. Má hodnotu pouze jako článek masy. Je zespolečněn duchovní život i vědomí. Stát má vůli posilovat jak ideologicky (idea komunismu), tak materiálně. Stát předem vymezuje člověku činnost i názory, chybí prostor pro seberealizaci a zpětnou vazbu.

Problémy s nedostatkem kvalifikovaných pracovních sil se odrazil v Ústavě. Stát garantoval bezplatné vzdělání jako základní lidské právo. Výčet a důraz na technicky zaměřené školství však nenechává na pochybách, že pod zástěrkou ústavou zaručeného lidského práva byla nutnost a požadavek nově budovaného státu, dodat do průmyslu technicky školené a kvalifikované pracující. Školství placené státem je zejména technického rázu.

Práce a vzdělání (a jejich svobodný, osobní a odpovědný výběr) zde nejsou nezadatelným a nezcižitelným lidským právem pro osobní duchovní rozvoj a zachování lidské důstojnosti. Ústava říká, že právo na práci je zajištěno hospodářskou soustavou a ustavičným růstem výrobních sil. Právo na práci vychází (a je podmíněno) tedy ze zcela jiných hodnot, než z hodnot přirozeného práva, základních práv a svobod (respektive z hodnot, které zastávají křesťanští

personalisté). Základní práva a svobody jsou podmíněny materiálně, v duchu Marxovy filozofie dialektiky dějin, a poslušností vůdčí ideologii. Přednost mají obory, kde se vytváří materiální statky (sepjetí výuky se životem a výrobou). I vzdělávání je určeno technickým směrem. Škola i práce jsou podmíněny ustavičným růstem výrobních sil. Pro duševní činnost a netechnické obory vyplývá, že se nedají měřit materiálními statky a tudíž primárně právo na práci nezakládají a svobody nejsou zaručeny. Vyčlenění osob pracujících (dělníků a rolníků) a osob ostatních (duševně pracujících) je dáno ve znění Ústavy. Ústava říká, že všechna moc, práva i povinnosti patří v SSSR pracujícímu lidu, dělníkům a rolníkům. SSSR je socialistický stát dělníků a rolníků, stojí v Ústavě v článku 1. o společenském zřízení. Tato formulace v Ústavě vymezuje, komu deklarovaná práva náleží a komu ne. Ostatně už heslo „*Kdo nepracuje, ať nejí!*“ vypovídá o sociálním a hospodářském nátlaku státu. Podle personalismu zde člověku nezbyvá osobnostní prostor pro svobodnou volbu životního obsahu, vlastní rozhodování i vlastní odpovědnost.

4.3 Ústavní zákon Československé socialistické republiky z roku 1960²⁷

Ústavní zákon Československé socialistické republiky byl schválen dne 11. 7. 1960. V *Prohlášení* Národního shromáždění Republiky Československé se můžeme dočíst, že u nás zvítězil socialismus a shromažďujeme síly pro přechod ke komunismu. To vše ruku v ruce s naším velkým spojencem, bratrským Svazem sovětských socialistických republik.

V oddílu II *Prohlášení* se dále můžeme dočíst, že: Vzdělání a kultura se stávají obecným majetkem všech pracujících. Osvobozená lidská práce se stala základním činitelem v celé naší společnosti. Je nyní nejen povinností, ale i věcí cti každého občana. Uskutečňuje se již zásada socialismu: „*Každý podle svých schopností, každému podle jeho práce!*“

²⁷ Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 20. 03. 2014).

Ústavní forma:

Společenské zřízení (Hlava I): Československá socialistická republika je socialistický stát, založený na pevném svazku dělníků, rolníků a inteligence, v jehož čele je dělnická třída. Veškerá moc patří pracujícímu lidu. Státní moc vykonává pracující lid zastupitelskými sbory. Vedoucí silou ve společnosti i ve státě je předvoj dělnické třídy, Komunistická strana Československa, dobrovolný bojový svazek nejaktivnějších a nejuvědomělejších občanů z řad dělníků, rolníků a inteligence. Ekonomickým základem je socialistická hospodářská soustava, která vylučuje jakoukoli formu vykořisťování člověka člověkem.

Práce je prací ve prospěch celku a zároveň ve prospěch pracovníka. Všechny organizace a všichni občané, jimž připadá jakýkoli úkol při plnění státního plánu rozvoje národního hospodářství, jsou povinni vynaložit nejvyšší úsilí a vyvinout co největší iniciativu, aby byl úkol splněn co nejlépe (čl. 13).

Veškerá kulturní politika, rozvoj, vzdělání, výchova a vyučování jsou vedeny v duchu vědeckého světového názoru, marxismu-leninismu, a v těsném spojení se životem a prací lidu (čl. 16). Společenské organizace vedou občany k zachování zákonů, k dodržování pracovní kázně (čl. 17).

Práva a povinnosti občanů (Hlava II): Ve společnosti pracujících může jednotlivec dospět k plnému rozvinutí svých schopností a k uplatnění svých oprávněných zájmů jen aktivní účastí na rozvoji celé společnosti, především náležitým podílem na společenské práci. Proto je práce ve prospěch celku přední povinností a právo na práci předním právem každého občana (čl. 19). Všichni občané mají rovná práva a rovné povinnosti (čl. 20). Všichni občané mají právo na práci a na odměnu za vykonanou práci podle jejího množství, jakosti a společenského významu. Právo na práci a na odměnu za ni je zajištěno celou socialistickou hospodářskou soustavou, která nezná hospodářských krizí ani nezaměstnanosti a zaručuje neustálé zvyšování reálné odměny za práci (čl. 21).

Všichni občané mají právo na vzdělání. Veškerá výchova a všechno vyučování jsou založeny na vědeckém světovém názoru a na těsném spojení školy se životem a prací lidu (čl. 24).

Příklady reálné moci:

Socializací národního hospodářství, odsunem Němců, politikou industrializace se opravdu podařilo odstranit nezaměstnanost. Brzy nastal nedostatek pracovních sil. „V posledních letech však praxe nucených prací, čistek, systému kádrových posudků [...], přibývalo lidí, kteří měli jen omezenou možnost svobodné volby povolání, jež by vyhovovalo jejich znalostem, schopnostem, talentu, možnostem“, píše Igor Tomeš (Tomeš 1968). Svobodná volba zaměstnání byla omezována i administrativně. Dlouhá šestiměsíční výpovědní doba znemožňovala pracovníkovi najít si novou práci, tímto opatřením bylo zamezeno fluktuaci, či z jiného úhlu pohledu - možnosti najít si svobodně jinou práci. Z kádrových důvodů bylo těžké si vůbec práci najít. Nezaměstnanost oficiálně neexistovala, protože byla trestná. V tomto smyslu bylo právo na práci „naplněno“. Například praxe hromadných pracovních náborů již neznamena umístění ale rozmístění pracovních sil, podle nutnosti dosadit pracovní sílu tam, kde jí bylo nedostatek. Občan přestal být subjektem práva, ale stal se objektem rozmísťovací činnosti aparátu. „Společnost zatlačila jednotlivce i za hranice společenské nezbytnosti.“ (Tomeš 1968). Ve společnosti naopak existovali pracovníci, kteří byli jaksi nedotknutelní, i když nepodávali pracovní výkon, jak by bylo požadováno. Měli jiné „hodnoty“ - byli to příslušníci z nejaktivnějších a nejuvědomělejších, z dělnictva, rolnictva a inteligence – aktivní členové Komunistické strany. Vznikala sociální nerovnost mezi, podle ústavy, sobě rovnými lidmi.

Školy byly spjaty dle ústavy těsně se životem a prací lidu. Stejně právo na svobodu volby školy a posléze povolání neměli ale všichni. Již patnáctileté děti nemohly uplatnit svá lidská práva, byly vmanipulovány do škol (do kterých

nechtěly) podle politických hledisek vládnoucí Komunistické strany²⁸, podle kádrových posudků rodičů. „Práce nebyla prostředkem ke zdokonalení člověka. Člověk se stal otrokem budování. Pro koho?“ (Tomeš 1968).

Ideový prvek Ústavy:

Všechno usilování směřuje, jak se píše v ústavě, k vytváření materiálních a duchovních předpokladů pro přechod společnosti ke komunismu. Práce se stane životní potřebou, prvotní je vize dosáhnout takového rozmachu výrobních sil a takového rozmnožení bohatství společnosti, aby bylo možno vyhovět všem rostoucím potřebám společnosti i všestranného rozvoje každého jejího člena. Pak bude možno přejít k uskutečňování nejvyšší zásady rozdělování – zásady komunismu: „*Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb!*“

Analýza Ústavy:

Vzhledem k tomu, že Ústava Československé socialistické republiky je v podstatě „mladší dcerou“ Ústavy SSSR, lze dospět k identickým závěrům jako u předchozí analýzy Ústavy SSSR. Do výčtu pracujících byla připsána i inteligence. Politika režimu byla prováděna jen s menší *fyzickou* brutalitou než v Sovětském svazu. Co se týká duchovní stránky, člověk se měl stát otrokem chleba za vzdání se svobody, jak napsal Berd'ajev (Berd'ajev 1997: 167). Veškeré ideje i činnost jsou orientovány pouze na materiální, ve prospěch nejvyšší hodnoty – státu. Podle personalismu ale dostatek hmotných prostředků ještě nezajišťuje vnitřní svobodu. Již samotná norma považuje člověka za „výrobní prostředek“, školní výchova je nápomocna takového člověka připravit. Školství je řízeno a pod vedením Komunistické strany, vedeno v duchu marxismu-leninismu. Personalismus se vymezuje proti státní doktríně ve výchově, která potlačuje vývoj osobnosti. Veškerá kulturní politika, rozvoj, vzdělání, výchova a vyučování jsou vedeny

²⁸ 186. Zákon o soustavě výchovy a vzdělávání (školský zákon) ze dne 15. 12. 1960: Budování vyspělé socialistické společnosti a přechod ke komunismu vyžaduje všestranně rozvinutého a vzdělaného člověka. Jeho výchova je věcí celé společnosti a uskutečňuje se pod vedením Komunistické strany Československa.

v duchu vědeckého světového názoru, marxismu-leninismu, a v těsném spojení se životem a prací lidu. Materialistická doktrína tedy prostupuje veškerý život člověka. Tím se podle personalismu vylučuje svobodná volba životního obsahu člověka, svoboda rozhodování od společenského tlaku. Tato doktrína neuznává již z principu duchovní stránku lidské bytosti, a tudíž neuznává jednotlivého člověka jako duchovní lidskou bytost, jako osobnost. Podle marxismu-leninismu může být tvůrcem lidských hodnot pouze masa, podle personalismu to může být jen svobodná lidská bytost, osobnost. Všichni občané mají právo na práci a na odměnu za vykonanou práci podle jejího množství, jakosti a společenského významu. Prvotní společenský význam je obsažen v materialistické doktríně, tedy v rozmachu výrobních sil. Znamená to, že dělník či rolník disponuje „větším či silnějším“ právem na práci než člověk pracující duševně.

4.4 Ústavní zákon České republiky z roku 1992²⁹

Ústavní zákon České republiky byl schválen 16. 12. 1992 s účinností od 1. 1. 1993.

Ústavní forma:

Již v *Preambuli* se Česká republika hlásí k duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody rovnoprávných, svobodných občanů, kteří jsou si vědomi svých povinností vůči druhým a zodpovědnosti vůči celku. V *Základním ustanovení* se Česká republika hlásí ke státu, který je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana. Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.

²⁹ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., *Ústava České republiky*, ve znění pozdějších předpisů (<http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>, 26. 03. 2014).

Součástí ústavního pořádku je *Listina základních práv a svobod*³⁰ (čl. 3 Hlava I Ústavy).

Ústavní forma Listiny základních práv a svobod:

Obecná ustanovení (Hlava I):

Základní práva a svobody osob jsou určena jako nezadatelná, nezcizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná (čl. 1). Stát je založen na demokratických hodnotách, nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii ani na náboženské vyznání. Státní moc lze uplatňovat jen způsobem, který stanoví zákon (čl. 2).

Základní lidská práva a svobody (Hlava II):

Nikdo nesmí být podroben nuceným pracím nebo službám (čl. 9).

Hospodářská, sociální a kulturní práva (Hlava IV):

(Hlava IV obsahuje výčet 10 článků s 31 položkami) Každý má právo na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu, jakož i právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost. Každý má právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací (čl. 26). Zaměstnanci mají právo na spravedlivou odměnu za práci a na uspokojivé pracovní podmínky (čl. 28). Každý má právo na vzdělání. Školní docházka je povinná po dobu, kterou stanoví zákon. Občané mají právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách, podle schopností občana a možností společnosti též na vysokých školách (čl. 33).

Příklady reálné moci:

Život v demokratickém právním státě, ve svobodné pluralitní společnosti a s tržním mechanismem – to je realita nynější České republiky. Lidská práva jsou v právním státě vymahatelná (pokud by byla porušena) a zdá se, že tady primárně

³⁰ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., *Listina základních práv a svobod*, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. (<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>, 26. 03. 2014).

sporu není. Každý si může svobodně zvolit práci i vzdělávání. V zásadě může, ale zmenšují se možnosti, kdy lze tato lidská práva reálně uvést v život. Tržní hospodářství ve státě (i vlivem globalizace) vytváří socioekonomický problém. Od práce emancipující jsme dospěli k práci mizející (Mareš 2004). Vzrůstá nezaměstnanost, vznikají velké sociální nerovnosti mezi populací³¹. Stát poskytuje peněžní podporu při nezaměstnanosti a vytváří různé programy pro podporu práce, jak pro případné zaměstnance, tak i pro zaměstnavatele. Zajímavou kauzou je Ústavním soudem zrušený zákon o veřejné službě. Tento zákon byl přijat jako alternativa pro nezaměstnané občany. Aby mohli pobírat podporu při nezaměstnanosti či dále sociální dávky, a aby neztratili pracovní návyky, byli nuceni pracovat tito nezaměstnaní občané pro blaho obce, zadarmo. Tento zákon byl napadnut a zrušen, protože kolidoval s čl. 9 a čl. 26 odst. 1 Listiny, který zakazuje podrobovat kohokoli nuceným pracem či službám.³² Zákon byl uveden opět v život v pozměněné podobě. Je jím omezená pracovní doba a mzda za vykonanou práci (což si pochvalují obce i někteří tito zaměstnaní, kteří díky tomuto institutu opět našli práci). Důkazem je také nejednohlasnost při rozhodování Ústavního soudu o zrušení zákona. Tato kauza je ostatně i potvrzením fungujícího právního státu a svobodného vědomí.

Ideové prvky:

Budování, ochrana a rozvoj republiky v duchu hodnot lidské důstojnosti a

³¹ MPSV ČR (2012). *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2012* (http://www.mpsv.cz/files/clanky/16366/rocenka_2012.pdf, 08. 04. 2014).

³² Nález Ústavního soudu ze dne 27. 11. 2012, 437/2012 Sb. Povinnost uchazečů o zaměstnání vykonávat veřejnou službu. Při projednávání zrušení zákona odlišné stanovisko soudkyně Dagmar Lastovecké: „Veřejná služba naproti tomu je činností vykonávanou po dobu, kdy někdo nemá zaměstnání a bez své viny nemůže získávat prostředky pro své životní potřeby prací, o činnost vykonávanou ve veřejném zájmu (i když pro různé subjekty) a v rozsahu nejvýše 20 hodin týdně. Aprobovatelný je i její účel, tzn. vedení k pracovním návykům či zamezení sociálního vyloučení atd., přičemž nemusí být vždy naplněn v celém rozsahu ve vztahu ke každému, kdo veřejnou službu vykonává. Nadto § 5 písm. c) zákona o zaměstnanosti dává možnost poměrně široké škály vážných důvodů, pro něž je možno výkon veřejné služby odmítnout. Neakceptování vážných důvodů a následné rozhodnutí úřadu práce o vyřazení z evidence uchazečů o zaměstnání podléhá rovněž soudnímu přezkumu“ (http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=pl-1-12_1, 31. 03. 2014).

svobod, jako vlasti rovnoprávných a svobodných občanů a jako součást rodiny evropských i světových demokracií. Zodpovědně se řídit osvědčenými principy právního státu, střežit a rozvíjet zděděné přírodní a kulturní, hmotné i duchovní bohatství. Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v těch případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon.

Analýza Ústavy a Listiny základních práv a svobod:

Demokracie je hledáním politických prostředků, které by zajistily všem lidem obce právo na svobodný rozvoj a na maximum odpovědné činnosti (Mounier 1948: 200). Stát je ručitelem práv, ve státě neexistuje mocenská doktrína. Ústava ČR i Listina základních práv a svobod v sobě normativně nesou garanci lidských práv. Obsahují v sobě požadavky personalismu: Znemožnění jakékoliv formy útlaku člověka; Respektování soukromí a svobodné volby životního obsahu a volnost od společenského tlaku; Princip odpovědnosti a volnost pro vlastní rozhodování.

Listina základní práv a svobod, která je součástí ústavy, obsahuje mimo jiných práv také hospodářská, sociální a kulturní práva. Jsou to tzv. *nová* práva mezi *starými* lidskými právy. Jak vysvětluje Maritain, lidský rozum si kromě práva člověka jako osoby a jako občana uvědomil také člověka jako sociální osoby. Člověk žije ve společenství, není izolován od ekonomického a kulturního dění. Lidská práva jsou dynamická a v každé době, v každém společenství vyvstanou jiné okolnosti a problémy. Sociální práva jsou spíše spojována s rovností, jedná se však především o důstojnost lidské bytosti, o vysvobození z ekonomického nevolnictví (Maritain 2007: 94–95).

Lidská práva se vyvíjejí a jsou zejména odrazem společnosti. Sociální a kulturní práva jsou kulturním výdobytkem naší civilizace. Křesťanští personalisté přiznávají, že všechny formy rozvratu jsou určovány hospodářskou složkou. Hmotné nedostatky připravují člověka úplně o svobodu. Nelze tedy oddělit duchovno od politiky a hospodářství. Hospodářství sice v pomyslném žebříčku

hodnot stojí niž než lidská osobnost, ekonomické problémy jsou ale reálné a významné. Personalisté dávají přednost sociálním službám před ziskem (Mounier 1948: 139–141). Fakt, že hospodářská, sociální a kulturní práva v *Listině* čítají v 10 člancích 31 položek, „vypovídá o sociální krizi, která si vynucuje jejich formulaci“ (Komárková 1990: 219).

Hmotný nedostatek ale i konzumerismus je důsledek liberálně tržního hospodářství. Podle Ústavy má každý právo svobodně hospodářsky podnikat a svobodnou volbu práce i spotřeby. Tržní hospodaření je založeno na svobodě podnikání, zisku peněz a svobodné spotřebě. Podle personalismu konzumní život odcizuje člověka, protože nevychází z etiky potřeb. Liberálně tržní ekonomika na první místo staví peněžní zisk, výrobu pro spotřebu, spotřebu pro spotřebu. Konzumní životní styl ohrožuje člověka na jeho důstojnosti a svobodě. Potlačuje jeho tvůrčí možnosti výměnou za spotřebu a materiální statky. Majetek nevytváří osobnost. „Osobnost je to, čím člověk jest, a nepřestává existovat, nemá-li už vůbec nic“ (Berd'ajev 1997: 148).

4.5 Výsledek analyzovaných ústav

Na začátku mé práce jsem si položila otázku: Zda hodnotový formát konkrétní společnosti vytváří či nevytváří ústavní předpoklad dodržování lidských práv. Zajímaly mne především pojmy svobody a důstojnosti, více jsem se zaměřila na oblast práce a vzdělávání, v kontextu s přirozenoprávní teorií křesťanského personalismu.

Tři z analyzovaných ústav byly ústavy nedemokratických systémů. Pozitivní zákon v právním státě, což je i ústava, je vytvořen proto, aby bylo jasné, jaké normy chování je nutno dodržet, aby společnost fungovala. Lidská práva (svobody) byla v těchto ústavách zakomponována. Nejvyšší proklamovanou hodnotou v ústavách byl stát. Vše bylo podřízeno hospodářství a materialistickým idejím státní moci. Člověk jako osobnost, jak ho vidí křesťanský personalismus,

nebyl uznáván, byl jen součástí masy. Už v normativním vyjádření ústav, v kterých jsou vyjádřeny základní a nejvyšší hodnoty daného systému, se odvíjí postavení a hodnota lidských práv. Určitý typ společnosti, jeho hodnotový systém, inklinuje k nedodržování lidských práv. Ústavy italské provincie Carnaro, Sovětského svazu a Československé socialistické republiky již ze své ideologické podstaty, hodnotového systému (odlišného od pojetí hodnot křesťanských), inklinuje k potlačování lidských práv. Personalismus považuje za nejvyšší hodnotu lidství duchovní svobodu, svobodnou vůli. Tato svobodná vůle daná od Boha a mravní poznání lidské civilizace je přirozeným základem nedotknutelných, nezadatelných a nezcizitelných lidských práv a svobod. Materialistické hodnoty, obsažené ve zkoumaných ústavách Carnara, SSSR a ČSSR, nemohou nahradit svobodu, důstojnost a mravní poznání.

V případě ústavy České republiky jsem došla k závěru, že hodnotový systém společnosti k nedodržování lidských práv primárně neinklinuje. Ústava a Listina základních práv a svobod se hlásí k duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody rovnoprávných, svobodných občanů, kteří jsou si vědomi svých povinností vůči druhým a zodpovědným vůči celku. Absence vládní doktríny a tedy i absence koncentrace moci dává i ústavní předpoklad dodržování deklarovaných základních lidských práv a svobod. Tři základní křesťansko-personalistické premisy³³, co by mělo společenství pro člověka udělat, jsou v Ústavě respektovány. Ekonomický liberalismus, který je v Ústavě pro všechny občany zaručen, s sebou přináší nesvobodu od společenského tlaku. I když materiálně stojí podle personalismu níž než duchovno, nemůže být od sebe oddělené a nemůže být zbaveno etiky. Přináší to tedy stále požadavky na definování nových sociálních práv.

³³ Premisy personalismu dle Mouniera zmiňované v textu práce:

1. Znemožnit jakoukoliv formu útlaku člověka.
2. Respektovat kolem člověka nezávislou mez soukromí, svobodnou volbu živorního obsahu a jistou volnost od společenského tlaku.
3. Všechno společenské zřízení organizovat tak, aby každý člen měl co největší volnost.

ZÁVĚR

Průmyslová revoluce, občanské revoluce, rozpad absolutistických monarchií, vznik nových sekularizovaných států, rozmach kapitalismu, vlna nacionalismu a socialismu, to je zhruba výčet dějinných a společenských procesů, které ovlivnily život celých společností i každého jednotlivého člověka. Křesťanský personalismus přichází jako reakce na tyto společenské změny, které započaly již v 19. století a přinesly s sebou mimo jiné požadavek na definování a dodržování lidských práv. Křesťanský personalismus, tento filozoficko-politický směr, obrací svou pozornost na člověka jako jedinečnou lidskou bytost a na jeho přirozená lidská práva. Pramenem personalismu je křesťanská nauka a přirozenoprávní teorie.

V práci jsou představeni někteří zástupci kontinentální větve tohoto humanitního směru a také jejich dílo, které se vztahuje k duchovní podstatě subjektivního bytí, existenci, lidské důstojnosti a svobodě. Jejich přesvědčení čerpá ze subjektivního vztahu k Bohu jako osobnosti, k Bohu jako lásce, k Bohu jako svobodě samé. Křesťanský personalismus definuje vztah osoby k druhému jako vztah mezi člověkem a Bohem. Jejich myšlenky jsou kontrastem k Marxově materialistické dialektice.

Křesťanští personalisté hájí lidská práva a ve svém díle upozorňují na princip přirozenoprávní teorie, z kterého vycházejí. V další části práce je uveden tento princip a vývoj práva od přirozeného k pozitivnímu. Svoboda a důstojnost člověka, jako základní nezadatelná a nezcizitelná práva, jsou nahlédnuta z perspektivy křesťanského personalismu.

Křesťanský personalismus je také reakcí na nově se etablující myšlenky socialismu, které vychází z Marxovy materialistické doktríny. Myšlenky křesťanského personalismu a socialismu jsou neslučitelné, i když obě deklarují lidská práva a svobody, protože každá vychází z jiných hodnot. Následující kapitola seznamuje s hodnotovou odlišností, ze které oba tyto směry vychází.

Marxismus, ovlivnil 20. století výraznou měrou a stal se vůdčí ideou některých nově vzniklých společenských systémů. Ke slovu se dostal také nacionalismus a fašismus. Vůdčí doktríny nově vzniklých společenství a vládních systémů proklamovaly lidská práva a jsou obsaženy i v jejich ústavách. Nakolik hodnotový formát dané společnosti vytváří ústavní předpoklad dodržování lidských práv, je předmětem analýz čtyř ústav platných ve 20. století v poslední kapitole této práce. Výstupy z teoreticko-analytického přístupu byly porovnávány s myšlenkami křesťanského personalismu respektive s přirozenoprávní teorií, jako principem přirozených práv člověka.

Z perspektivy křesťanského personalismu, které staví svobodu, lidskou důstojnost a svobodnou vůli na nejvyšší stupeň společenských hodnot vyplynul z analýz závěr, že tři ze čtyř zkoumaných ústav (Ústavy SSSR, ČSSR, Carnaro neboli Fiume) mají již ve svých nejvyšších zákonných normách zakódován rozpor mezi ústavou proklamovanými lidskými právy a předpokladem jejich dodržování. Jsou to ústavy kolektivistických systémů, s ústřední vládní materialistickou doktrínou a koncentrací moci. Jako nejvyšší hodnota je v těchto systémech stát. Čtvrtou zkoumanou ústavou byla Ústava ČR. Pluralitní společnost, absence vládní doktríny a tedy i absence koncentrace moci dává i ústavní předpoklad dodržování deklarovaných základních lidských práv a svobod. Z křesťansko-personalistického hlediska však ekonomický liberalismus generuje nesvobodu od společenského tlaku.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Berďajev, N. A. (1997). *O otroctví a svobodě člověk: Pokus o personalistickou filozofii*. Praha: Oikoymenh (s. 214) ISBN 80-86005-50-X.

Berďajev, N. A. (2012). *Prameny a smysl ruského komunismu*. Praha: Prostor (s. 217) ISBN 978-80-7260-262-9.

Boguszak, J. (1996). Koncepce právního státu. In: Veverka, V. - Boguszak, J. - Čapek, J. *Základy teorie práva a právní filozofie*. Praha: Codex (s. 319) ISBN 80-85963-06-X (153–182).

Carbonell, Ch. O. (2003). *Evropské dějiny Evropy 2.: Od renesance k renesanci?* Univerzita Karlova v Praze: Karolinum (s. 329) ISBN 80-246-0410-8.

Coreth, E. (1994). *Co je člověk?* Praha: Zvon (s. 211) ISBN 80-7113-098-2.

Franc, A. Personalismus a jeho odkaz v českém prostředí. *Biblická apologetika* (<http://www.apologet.cz/?q=articles/category/24-uvahy-/id/176-personalismus-a-jeho-odraz-v-ceskem-prostredi/find/personalismus/page/5>, 29. 03. 2014).

Fromm, E. (2004). *Obraz člověka u Marxe*. Brno: L. Marek (s. 150) ISBN 80-86263-53-3.

Gentile, E. (2008). *Politická náboženství: Mezi demokracií a totalitarismem*. Brno: Centrum pro studium demokracie CDK (s. 223) ISBN 978-80-7325-153-6.

GuidingLight.com (2013). *Constitution of Fiume*. (http://guidinglight.com/constitution_of_fiume/etexts.htm, 31. 03. 2014).

Jan Pavel II. (1991). Centesimus annus: Encyklika Jana Pavla II. k 100. výročí Rerum novarum z 1. května 1991. In: *Sociální encykliky (1891–1991)*. Praha: Zvon (s. 48) ISBN 80-7113-154-7.

Johnson, P. (1991). *Dějiny 20. století*. Praha: Rozmluvy Alexandra Tomského (s. 845) ISBN 80-85336-07-3.

Klokočka, V. (1996). *Ústavní systémy evropských států: Srovnávací studie*. Praha: Linde (s. 415) ISBN 80-7201-010-7.

Komárková, B. (1990). *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství (s. 234) ISBN 80-04-25384-9.

Lev XIII. (1935) [1891]. *Encyklika Lva XIII.: rerum novarum o dělnické otázce*. 2. vyd. Olomouc: Lidové knihkupectví (s. 54) ISBN nevedeno.

Machlup, F. (1993). Liberalismus a volba svobod. In: Ježek, T. ed. *Liberální ekonomie: Kořeny euroamerické civilizace*. Praha: Prostor (s. 239) ISBN 80-85190-21-4.

Mareš, P. (2004). Od práce emancipující k práci mizející, *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2004, Vol 40, No. 1–2 (http://sreview.soc.cas.cz/uploads/1a4029cdbe9428ff54002c0cd817a4a6b3736337_512_13mares23.pdf, 29. 03. 2014).

Maritain, J. (2007). Lidská práva. In: *Člověk a stát*. Praha: Triáda (s. 211) ISBN 978-80-86138-86-2, (69–97).

Marx, K. (1978). *Kapitál I.*, 6. vyd. Praha: Svoboda (s. 845) ISBN nevedeno (85–97).

Marx, K. - Engels, B. (1974) [1848]. *Manifest komunistické strany*, 25. vydání od roku 1882. Praha: Svoboda (s. 332) ISBN nevedeno.

Mounier, E. (1948). *Místo pro člověka: Manifest personalismu*. Praha: Vyšehrad (s. 301) ISBN nevedeno.

MPSV ČR (2012). *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2012* (http://www.mpsv.cz/files/clanky/16366/rocenka_2012.pdf, 08. 04. 2014).

Nález Ústavního soudu P1. ÚS 1/12 ze dne 27. 11. 2012, 437/2012 Sb., *Povinnost uchazečů o zaměstnání vykonávat veřejnou službu*. (http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=pl-1-12_1, 31. 03. 2014).

Nietzsche, F. (1993). *Ecce homo*. Praha: Naše vojsko (s. 157) ISBN 80-206-0270-4.

OSN. *Všeobecná deklarace lidských práv*. (<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>, 20. 03. 2014).

O'Sullivan, N. (1995). *Fašismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury CDK (s. 231) ISBN nevedeno.

Předpis 186/1960 Sb., *Zákon o soustavě výchovy a vzdělávání (školský zákon)*. (<http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=186&r=1960>, pdf. 28. 03. 2014).

Rotter, H. (2003). K teologii sexuality a manželství. In: *Sexualita a křesťanská morálka*. Praha: Vyšehrad (s. 127) ISBN 80-7021-669-7, (11–19).

Sajt konstitucii rossijskoj federacii. *Konstitucija (Osnovnoj zakon) SSSR 1936 g.*, (http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1936/red_1936/3958676/, 20. 02. 2014).

Sládek, Z. (1967). Začátky industrializace. In: Sládek, Z. - Moulis, V. - Muška, J. *Dějiny Sovětského svazu: Přehled politického vývoje společnosti*. Praha: Academia, nakladatelství AV ČR (s. 430) ISBN nevedeno, (105–146).

Sládek, Z. (1967). Rekonstrukce v plném tempu. In: Sládek, Z. - Moulis, V. - Muška, J. *Dějiny Sovětského svazu: Přehled politického vývoje společnosti*. Praha: Academia, nakladatelství AV ČR (s. 430) ISBN nevedeno, (147–214).

Tomeš, I. (1968). *Právo na práci*. (<http://www.blisty.cz/files/knihy/liehm/1968/094.pdf>, 29 03. 2014).

Trockij, L. D. (1939). *Marxismus v naší době*.

(<https://www.marxists.org/cestina/trocky/1939/041939.html>, pdf., 28. 03. 2014).

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., *Ústava České republiky*, ve znění pozdějších předpisů (<http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>, 26. 03. 2014).

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., *Listina základních práv a svobod*, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. (<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>, 26. 03. 2014).

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., *Ústava Československé socialistické republiky* (http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html, 20. 03. 2014).

Václavík, D. (2010). *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada (s. 256) ISBN 978-80-247-2468-3.

Veverka, V. (1996). Vývoj teorie a filozofie pozitivního práva. In: Veverka, V. - Boguszak, J. - Čapek, J. *Základy teorie práva a právní filozofie*. Praha: Codex (s. 319) ISBN 80-85963-06-X, (223–243).

Veverka, V. (1996). Přírozené právo a další problémy soudobé právní filozofie. In: Veverka, V. - Boguszak, J. - Čapek, J. *Základy teorie práva a právní filozofie*. Praha: Codex (s. 319) ISBN 80-85963-06-X, (272–299).

Wandycz, P. S. (1998). *Střední Evropa v dějinách od středověku do současnosti: Cena svobody*. Praha: Academia, nakladatelství AV ČR (s. 301) ISBN 80-200-0657-5.

www.databazeknih.cz

www.euroekonom.cz

www.innerexplorations.com

RESUMÉ

This work focuses on the theme of Christian personalism, philosophically-political movement, which is starting point in this work for the establishment of issues relating to human rights and liberty. The time for the establishment of Christian personalism was already turned up in the 19th Century, when all the social systems and social conditions were changing by the influence of industrial revolution. In the 20th Century the Christian personalism responded on position of human during economic crises caused by the capitalist economy, and on a socialism with emphasis on collectivism. Secularization of the States and of Marx's materialistic doctrine brought about a decline of personality, denial of human individuality, dignity and liberty. Christian personalism is focuses on questions of human rights and liberty issues, which were raised during the 20th. Century. This text is following up the question of principles of human rights and their anchorages into the constitutional law. Analyzed were the Constitutions which were valid during the 20. Century, when significantly influenced the world of Marxist's ideology (USSR and Czechoslovakia), fascist doctrine (Carnaro) and as a counterbalance, it was analysed the Constitution of democratic State (Czech Republic). The intention was to determine in the framework of theoretical Research of Constitutions: Whether value format of specific cociety creates or does not create constitutional presumption to respect for human rights in the context of the natural- law theory of Christian personalism.

.